

Բ Ի Ի Ր Ա Կ Ն

ՀԱՆԴԵՍ

ԳԻՏԱԿԱՆ, ՓԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԱԶԳԱՅԻՆ

ԺԱՍՏԱՐԻ

ԹԻՒ 207

ՄԱՐՏ 13/1 1893

1. Բիւրակն առ այժմ ամիսը անգամ մը կը հրատարակուի: — 2. Տարեկան գինն է ամէն տեղւոյ մամար 1 1/2 Մէկիսիյէ, քարատարութեան ծախքը մեր վրայ ըլլալով: — 3. Ձեռքէ կը ծախուի 100 փա-
րայ: — 4. Բաժանորդ գրուիլ ուզողներ դիմելու են կամ իրենց հասցէն ղեկելու են օտ. խմբագիրն Գրա-
սուն եւ Տպագրատուն Գ. Պաղտատեան, Կ. Պոլիս Սուլթան Համամ փողոց թիւ 44, կամ ի Պայպը Հա-
նուգ: — 5. Բիւրակնի վերաբերեալ ամենայն գրութիւնք եւ բաժանորդական վնասումներ պէտք է ուղղել
առ խմբագիրն: — 6. Անվճար նամակ կամ ո եւ է գրութիւն չընդունուի: — 7. Տասն օրինակի համար
բաժանորդ գտնողին մէկ օրինակ ձեռի կը տրուի:

ԲՈՎԱՆԳԱԿՈՒԹԻՒՆ

Նուէրք — Իզմ կատարելութեան — Բնութիւն
առարկութեանց ընդ դէմ Աստուածային
սուրբեան եւն. — Ընտանի դէմքեր մարտիրոսներ
— Առ հաւատարմի: — Առ հաւատարմեան զօր
— Մարդկային կրօնքի մը վրայ: — Անդրոստ
րայ պաշտամունք: — Կին: — Նկարն: — Ամենայն
վասն Աստուծոյ: — Նկարագիր ազգայն
անհատութիւն ի հարաւ-Պարսկաստան: — Եւրոպայի
արդիւն: — Քաղաքական: — Նոր ճանապարհ
— Ազգը:

ՆՈՒԷՐՔ

Պրուսայու Արեւ. Որբանոցի Արթ. Տնո-
րէն Գրիգոր էֆ. Պաղտատարեան չորս
օրինակ Բիւրակն կը նուիրէ Յունուարէ
սկսեալ ցվերջ տարւոյս, մին Ընթերցասի-
րաց Ընկերութեան Հայոց որ ի Պրուսա,
մին Աւետ. Հայոց Խառն Ժողովոյ որ ի
Պրուսա, երրորդն առ Մեծ. Տօք. Յով-
հանէս Պատեան որ ի Ֆրէզնօ քաղաք
Գալիֆօրնիոյ եւ չորրորդն առ Պատ. Ա.
աւքել Արքահամեան որ յՕվաճըզ գիւղ
Նիկոմիդիոյ:

Նոյնպէս Պատ. Միհրան Պ. Տամադու-
րաճեանց որ ի Դէհլի, կը նուիրէ տեղ-
ւոյն Տղայոց եւ Օրիորդաց Ամերիկեան
Բարձ. վարժարաններուն մէկ մէկ օրի-
նակ տարւոյս սկիզբէն ցվերջ:

ԻՂՁ ԿԱՏԱՐԵԼՈՒԹԵԱՆ

Անձէն գոհ ըլլալ եւ հաւատալ թէ
յառաջդոյնը եւ ինչ որ պէտք է ար-
դէն ստացուած է, ամենէն մեծ խո-
չընդհան է յառաջագիմութեան: Այս-
պիսի մարդիկ, որքան ալ որ ունե-
նան շատ մը բարեմասնութիւններ,
կրնան իրաւամբ համարուիլ թշնամի
չուսոյ, յառաջագիմութեան եւ կեր-
պով իւրիք նաեւ ճշմարտութեան: Սո-
քա չ'են յաջողիր համեմել բարե-
գոյն եւ ազնուագոյն նպատակաց:
Դանգի յառաջագիմութեան համար
հարկ եղած վիճակն է տեսակ մը դժ-
գոհութիւն. զգալ թէ գեռ չէ ձեռք
ձգած լուազոյն իրենն որ կրնան ըս-
տացուիլ, գեռ չէ եղած ինչ որ
պէտք է եւ կարելի է ըլլալ: Յագե-
ցած մարդը միշտ ստորնագոյն մարդ-
մ'է: Բարձրագոյն մարդը յազեցած
չէ երբեք. իր նպատակներն, իր մե-
ծագործութիւններն իր առջին են:
Փոյթ չէ ի՞նչ եղած են անոնք ան-
ցելոյն մէջ, փոյթ չէ աշխարհ որչափ

մեծարած է զայնս. իւր իրական կեանքը միշտ իր առջևն է դեռ: Կատարելութեան տենչանքը նշան է ամենէն ազնիւ տեսակ նկարագրի և մտքի: Անհանգարտութիւնն չէ սա, ոչ ալ ապստամբութիւն, բայց զգալ թէ մարդ պէտք է որ միշտ լաւագոյնը ընէ եւ լաւագոյն ըլլայ: Այս է մեծ արուեստագիտաց զգացումը. ոչ մէկ մեծ գործ զիրենք կը յագեցընէ: Միշտ սաստիկ բաղձանք մը կայ եւս առաւել դեղեցիկ բան մը ընելու, և յաւէտ այս բաղձանքն է քան որ և է հատուցում և վարձատրութիւն որ կեանքին համ և շահեկանութիւն կուտայ: Շէյքսփիր իւր երեսուն և չորս թատերախօսերն գրելէն վերջ, տակաւին յագեցած չէ, վասն զի կ'զգայ թէ պատշաճապէս չէ կարողացած բացատրել իր խորհուրդը, և թէ իր բնութեան մէջ խորութիւններ կան զորս ինք չափած չէ, ինչպէս որ կեանքին մէջ խորութիւններ կան յորում դակաւ ինչ միայն իշխած է իր խորաշարի կապարեայ գունտըն: Մարդս մեծագոյն է քան իւր գործն, եւ կատարելութեան տենչանքը միշտ կը դնէ մէկ դրօշմ մը այն գործին վրայ, որ չափ ալ որ գերազանց ըլլայ այն. հասկցնելու համար թէ դեռ իր վերջին կատարելութեան չէ հասած: Ո՛չ մէկ մեծ արուեստագէտ երբեք գոհ եղած է իր գործածէն: Եթէ գոհ եղած լինէր մեծ արուեստագէտ մը եղած պիտի չ'ըլլար: Այն չը յագեցած բաղձանքն է, յայտարար նշանն մեծագոյն հանձարի մը:

* *

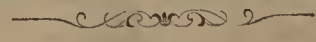
Եւ մարդկային յառաջագիմութիւնը տեսակ մը աճում է նման անոր՝ որ կը տեսնեմք ծառերու և տնկոյ մէջ: Շատ անգամ մեծ շահագրգռութեամբ կը դիտեմք բուսականաց աճումը, բայց անյօժար եմք ենթարկուիլ մեր մէջ կատարուած նոյնօրինակ աճման պայմաններուն: Աճումը դիտել, և աճման ենթարկուիլ իրարմէ տարբեր բաներ են, ուրիշ տաւրկայից աճումը դիտելով՝ մարդ կը տեսնէ շարժման բոլոր նշաններն, իսկ նա որ կ'աճի ինքն կ'զգայ երկունքն, ընդարձակագոյն կեանքի մը մէջ մշտնելու երկունքն: Շատ մարդոց՝ համար դրեթէ ամենէն գոյաւորին բանն է սպասել՝ աճման ընթացքին մէջ. իրենց համար դիւրին է որ և է ճիգ ընել, բայց խիստ գոյաւորին համբերութեամբ սպասել զարգացման համար: Մաքառումը յաճախ գովաբանուած է յոյժ իբր շատ ազնիւ գործ մը, բայց մտքառումը դրեթէ անօգուտ է, թէ որ աճում յառաջ չը բերեր այն: Կեանքը շատ հեշտին պիտի ըլլայ՝ եթէ անոր վախճանը քանի մը ամիսէն կամ քանի մը տարիէն ձեռք բերել կարող ըլլանք: Կեանքը դժուարին է՝ որովհետեւ անհրաժեշտ պէտք կայ մեզ համբերատար ոգևոլ սպասել՝ երբ Ամենակալին ձեռքը ըզմեզ ձեռակերպելու վրայ է՝ որպէս բրուար կը ձեռակերպէ հողէ անօթը: Շատ անգամ միայն դիւցաղնական համբերութիւնն է որ զմեզ զուարթ կը պահէ եւ այդ կրաւորական վիճակի ժամանակներն յաճախ աւելի պըտղաբեր՝ եւ յառաջգիմական ժամանակներ են մեր կենաց մէջ, քանզի կեանքին բուն նպատակն աճումն է և

ոչ թէ սոսկական գործողութիւն. և մարդ յաճախ պարտաւորիչ կրաւորական վիճակի մը մէջ այնքան կ'աճի որքան կ'աճի ամենաբուռն գործունէութեան մէջ:

* *

Բայց միշտ պէտք է 'ի մտի ունենալ թէ մեր ամէն յառաջադիմութեանց ու աճման մէջ պիտի հանդիպինք մեծ դժուարութեանց ու անյաշողութեանց: Յաջողութեամբ պսակուող անձանց կրած նեղութիւններն եւ ունեցած անստուգութիւններ շատ անգամ կը մոռցուին: Այնպէս իմն կը թուի ի հեռուստ նայողին թէ յաջողութեան ուղին շիփ շիտակ էր. անտես կը մնան տարակոյսներն, չփոթութիւնք, անձկութիւնք ու վտանքներն: Սակայն յիշելու է թէ այս խոջնդոտներն դիմադրաւելու ու անոց յաղթելուն մէջ կըկայանայ յաջողութեան բուն աղնուութիւնը: Մարդու մը կեանքին մեծ ժամն այն է երբ նա՝ իր դէմն ունենալով ահագին դժուարութիւններ, կարող կըլլայ զանոնք իր ճամբէն բառնալ: Մեծ նկարչի մը պատմութեան ճգնաժամը այն չէ երբ բոլոր աշխարհ իր նկարին շուրջը կը ժողովի, այլ այն ժամն է երբ իր գաղափարականը արտադրելու համար երկարօրէն մաքառած աստն վրձինը վար ձգելու փորձութիւնն կ'ունենայ յուսահատած և հուսկ յետոյ կը յաղթէ այդ փորձութեան: Առեարկան մարդուն համար եւս ճշմարիտ յաղթութեան ժամը այն չէ երբ բազդը պսակ մը կը նետէ իր ջանքերուն վրայ, այլ երբ հակառակ ամէն ձախորդութեանց և անյուսու-թեանց և աննպաստ պարագայից իր

անցեալի կամքը յառաջ կը վարէ և վերջապէս կը շահի: Գոլմուոս այնքան մեծ չէր յորժամ իւր ոտքը դրաւ նոր աշխարհին վրայ, որչափ ելք հողմակոծ և խռովայոյղ ծովուն վրայ անվանդ յառաջ դիմեց դէպ յիւր նըպատակն հակառակ իւր նաւազներու ապստամբութեան: Ամէն կորովի անձինք կը խոստովանին թէ իրենց մեծագոյն բերկրանքն ու ցնծութիւնը ոչ թէ հաստատեալ յաջողութեանն է որ կը բղխի, այլ այն անստուգութեան խոջնդոտներու աշխարհի մը դէմ և կը տեսնէ թէ իւր յաջողութիւնը 'ի վտանգի է: Խաղամոլին վտանգներուն և կամ խիզախ և անսկզբունք շահագրէտին վտանգներուն նման չեն ասոնք, այլ վտանգներ այն մարդուն՝ որ հաւատք ունենալով թէ լաւագոյն և բարձրագոյն մարդիկն են որ իրաւունք ունին յաջողելու կը ձեռնարկէ շինել շինուածք մը այնպիսի աշխարհի մը մէջ՝ որ թէպէտ միշտ լցուած կերեւի, բայց միշտ ալ բաւական տեղ ունի իրական շինիչներու համար: Այսպիսի շինիչի մը առաջին պարտականութիւնն է՝ երբ կը գնէ իւր հիմնաքարը մաքէն վտարել յյաւախտեան անյաշողութեան խորհուրդը, յաջողութիւնը նկատել իբր թէ արդէն ձեռք բերուած, և այսպէս, առանց վտանգելու իւր զօրութեան մէկ ունկին իսկ, իր բոլոր հոգին դնել իւր ամենօրեայ գործին մէջ: Վսեմ հաւատք մը գուն ուրիք կը կորսնցունէ իր վարձքը: Աստուծոյ հաճելին այն է որ իր խօսքին հաւատանք, հաւատանք լաւագոյնին և աշխատինք բարձրագոյնին համար:

ՔՆՆՈՒԹԻՒՆ ԱՌԱՐԿՈՒԹԵԱՆՑ

ԸՆԴԴԵՄ

ԱՍՏՈՒԱԾԱՅԻՆ ԻՄԱՍՏՈՒԹԵԱՆ, ԲԱՐՈՒ-
ԹԵԱՆ ԵՒ ԱՐԴԱՐՈՒԹԵԱՆ

(Շարունակութիւն տես թիւ 206)

Հունոյ բովանդակ պաշտօնն տիե-
ղերական հաւասարակշռութեան մէջ
կարող չեմք գիտել, բայց կան պաշ-
տօններ որք ծանօթ են մեզ, ինչպէս
նորա գործն ի մականթացութեան և ի
տեղատուութեան, հնար է համարել
թէ կան այլ վախճանք որոց ծառայե-
լուսին, բայց մեզ անծանօթ են զի
գիտութիւն կարող եղած չէ տակա-
ւին գիտել զայնս:

Ընդունիմք թէ չեմք գիտեր հարկն
և օգուտն հրաբուխներու և երկրա-
շարժից, գիցուք թէ կրինէնտ ջրոյ
մէջ ընկղմելով, և ասիական և հիւսի-
սային Ամերիկեան կիսագունտ այնպէս
փոխուէին որ ոչ մի մեծ գետ վազեր
բեւեռային ովկիանոս, այսպիսեալ
համարիմք թէ Այսլանտի և Քանա-
տայի կլիմայն կը բարւոքէր, մի թէ
այդ փոփոխութիւններով աշխարհ
իրբեւ ամբողջ լաւագոյն պիտի լինէ՞ր
յանցելումն և առ յապայն: Մարդ
կամ ամենիմաստ ըլլալու է կամ խիստ
յիմար պատասխանելու այս հարցման
այո: Իրաց բովանդակ գրութիւնն է
որ պարտիմք ի նկատի առնուլ և ո՛վ
կարող է ընել զայս: Իրք կան ու մնան
և զարգանան, և այս բաւական է
ցուցնելոյ թէ են ի կշիռ հաւասա-
րութեան:

Եթէ կարող լինէինք զննել, քննել,
չափել զտիեզերս համօրէն, և լինել
հասու թէ ի՞նչպէս նորա այլ և այլ

մասերն էին և են յարաբերեալ միմ-
եանց և ամբողջին, յայնժամ կարող
կ'ըլլայինք մտախոհութեամբ գիտել,
որոշել և վճռել թէ արդեօք այս ինչ
կամ այն ինչ երեւոյթական թերու-
թիւն է՞ թերութիւն, բայց առ այս
մեր կարողութիւնք չեն բաւական:
Մեր սահմանաւոր կարողութեանց հա-
տողութեան տեսութեամբ կրնամք ե-
րեւակայել բարւոքումն յաշխարհի,
հայելով առանձինն սա կամ նա իրի
վերայ, կամ նկատելով զանոնք յա-
րաբերութեամբ մի այլ քանի իրաց,
և ըսել թէ լաւագոյն լինէր սա կամ
նա փոփոխութեամբ: Նկատելով ի-
րենն մարդոյ վերաբերութեամբ, կըր-
նամք ըսել թէ ինչ որ թերութիւն
թուին, են արդեամբ առաւելութիւն:
Աշխարհ՝ այնպէս կատարեալ որ մարդ
չէր կարող բարւոքել զայն, պիտի լի-
նէր ամենէն անկատարն, լինելոյ պատ-
շաճ բնական մարդոյ: Բարւոքելի
աշխարհ մը միայն պատշաճ բնակա-
րան է յառաջագիմոյ էակաց, Նուիրա-
կան Մատեանն կ'ըսէ, «Եւ ետես Աս-
տուած զի բարի է»: Բայց չ'ըսեր թէ
էր կատարեալ. և արդարեւ մարդոյ
յարաբերութեամբ եւ պատշաճու-
թեամբ ամենայն ինչ բարի է որով աշ-
խարհ կայ կը մնայ ի հանապազորդու-
թիւն: Ոչ մի ստեղծեալ գրութիւն
կրնայ ըլլալ կատարեալ, վերջնագոյն
լաւն և կատարեալն: «Չ'կայ այլ բա-
րի, կ'ըսէ Տէրն մեր, բայց միայն Աս-
տուած. արդեամբն եւ իտէականն ի
միմեանց տարբեր են և պիտի ըլլան
արարածոց համայն. իտէական կա-
տարեալն է Աստուած միայն, չափին
նմանել չէ բաժինն արարածոց:

Դարձեալ պատշաճ է յաւելուլ, թէ

երբ մարդ մը կը փաստէ որպէս Բօնիթ կը փաստէ, « թէ չեմք կարող գիտել ինչ զվերջնական նպատակէ, զխորհրդոյ զորս իրք տնօրինեալ են կատարել » և միանգամայն կ'ըսէ թէ « կարելի էր իրաց արդիւնաւորել իրենց վախճանն, և կատարել նպատակն որոյ ուղղեալ են, լաւագոյն քան որ կընեն արդեամբ » այսպիսի ոք կառնու հակաս և անպաշտպանելի դիրք մը: Եթէ չեմք կարող ունել ճանաչումն իրաց վերջնական նպատակին, չեմք կարող դատել վճռել թէ, իրք կը կատարեն իւրեանց նպատակն թէ ոչ: Թէ իրք ի կատարել իրենց վախճանն են լաւ թէ յոռի: Ուրանալն հնարաւորութեան գիտելոյ զվախճան իրաց՝ չէ համաձայն փաստելուն թէ հնար էր կարգել կազմել իրերն բարեբաստիկ և չահաւորագոյն օրինակաւ:

Գործարանաւոր ընութիւնն աւելի խստիւ քննադատուած է այս կարգի մարդոցմէ, քան անգործարանաւոր աշխարհն: Մատնանիշ կ'ընեն սոքա մի քանի կատարեալ զարգացեալ գործարաններ, ինչպէս փայծաղն որոյ պաշտօնը անծանօթ է, և բազում գործարաններ այնպէս անկատար զարգացեալ որ անբաւական են կատարել որ և իցէ պիտանի գործ և պաշտօն: Մինչև իսկ, կըսեն, ամենէն ճոխ և մանուածոյ գործարանաւորութիւնն ունի կարեւոր և էական թէրութիւն: Այսպէս կ'ըսեն աչաց համար: Հելմհօծ կ'ըսէ, աչքն չէ տեսութեան կատարեալ գործարան՝ եթէ աեսողական գործեաց արհեստաւոր մը գործեր սըլալ, այնպէս գէշ որպէս կարծեցեալ հեղինակն կամ յօրինիչն աչաց ըրած է,

խայտառակութեամբ պիտի արտաբտուէր արուեստէն»: Մեծ ծանրութիւն դրուած է սա իրողութեան վերայ թէ, վիժումն և հրէշք չեն հազուադէպ բաղում հնարք ի կենդանական կազմութեան որք թուին լինել գործ իմաստութեան, կը ծառայեն միայն ազդել ցաւ: Եւ ասկէ սա հետեւութիւնը հանած են թէ, ուրեմն առաջին պատճառն գործարանաւոր էութեան, չէ աստուածային իմաստութիւն, այլ լոկ նիւթ և կոյր զօրութիւն:

Խորհուրդք որք արդէն յառաջ բերուած են, բաւ են իբրեւ պատասխան այս տեսակ առարկութեանց: Բայց չէ անդէպ ըսել թէ, գործարան մը չէ համարելի անպէտ վասն զի նորա պիտանութիւն կամ պաշտօն չէ մեղ ծանօթ: Խափանեալ գործարանք ոչ թէ իմաստութեան պակասութիւն այլ կարգի և զարգացման նշանն են, բարեշրջման օրինօք իսկ: Ասոնք աստիճաններ են աստուածային դադափարաց մարմնացման. նշանք կարգի որ կը բովանդակին և է պայման պիտոյից օրինաց և հնարից գործածութեան, բանալիք հասկնալու աստուածային գաղափարը: Գալով ի մասնաւորի աչաց, կըսեմ, նորա թերութիւն կարծուած վիճակն է բուն նըշանն ամենիմաստ տնօրինութեան. նըկատելով աչքն իբրեւ գործարան հունաւոր, յայտնի է թէ պարտի լինել սահմանաւոր ընդարձակութեամբ սակայն այն թերութիւն կարծուած վիճակին շնորհիւ է որ հնար է գործածել օժանդակ գործի ընդարձակելու նորա տեսութեան սահմանն, սովաւ անհամեմատ գերազանց է որ և իցէ

տեսութեան գործիէ զոր կարելի էր կոչել կատարեալ: Արդարեւ է միակ ճշմարիտ տեսողութեան գործին, այլ ամենայն գործի են օժանդակ միայն և յաւելեալ ճշմարտին վերայ: Եթէ նկատի առնումք բազմադիմի գործածութիւն աչաց՝ շնորհիւ այն սահմանաւորութեան որ թերութիւն կ'անուանեն, պիտի տեսնեմք թէ որ և իցէ փոփոխութիւն դէպ կարծեցեալ կատարելութեան պիտի վաթարացնէր զայն և մեր առնչութիւն ընդ ստեղծագործութեան պիտի այլայլէր: և արուեստական տեսողական գործի չը պիտի լինէին գործածելի որով միայն հնար է թափանցել տիեզերաց հրաշալիաց մանրացոյցի և խոշորացոյցի և հեռագիտակի օժանդակութեամբ: Դարձեալ պարտիմք ընդունել թէ վիժեալք և հրէշք են բացառութիւն, եթէ բնութիւն կուրորէն գործէր և ոչ թէ մտօք, եթէ ճշմարիտ լինէր Լանկի և Հրքսլիի ըսածը թէ բնութեան ընթացքը է նման արձակելոյ միլիոնաւոր հրացաններ գալտի մը վերայ հարուածելոյ մի նապաստակ, յայնժամ հրէշք և վիժեալք անհամեմատ առաւել պիտի լինէին. գնտակք որ կը վրիպին պիտի լինէին անհաշուելի առաւելութեամբ բազմաթիւ քան այնք որ կը հարուածեն նպատակը. ապացոյցք և նշանք վրիպելոց պարտ էին լինել սիռեալ աւելի խիտ շուրջ մեր քան յաջողեալք: չը պիտի լինէր կարգ և ընթացք բնութեան վասն բազմապատկութեան զարտուղութեանց. և ոչ լինէր օրէնք և կանոն վասն բազմապատկութեան բացառութեանց: Բայց ի՞նչպէս է իրողութիւնն. իրողութիւնն այն է թէ, խո-

նարհագոյն գործարանաւորութիւնք են նոյնչափ կատարելապէս պատշաճեալ իրենց վիճակին և պարագայից որչափ բարձրագոյնք. յետնագոյնք այնպէս որպէս բարձրագոյնք: Կան բազմաթիւ վախճանմունք և բազմաթիւ ծնունդք յաշխարհի, բայց չ'կայ կենաց վառնում կամ նուազում: Վիժում և հրէշ են միակ բաներն ի բնութեան, որ կարելի է կոչել վրիպումն իբրեւ գնտակներ որ հեռու ինկած են իրենց նպատակէն, բայց ասոնք ո՛րչափ նըռաղ են համեմատութեամբ յաջողութեան: Հրէշք չ'են օրինաց բացառութիւնք, այլ վտանգեալք: Բնութեան մէջ չ'կայ հրէշ այն իմաստով զոր Էմբէսօքլէս կը դնէ: Մարդ մը որոյ սրունքը կը կտարի չ'ըլլար հրէշ, հրէշ որ կ'ըսեմք է էակ որոյ վտանգ ինչ պատահած է յարգանդի, բայց չէ եղած մահաբեր: Եւ ընթէ՞ր վտանգ պատահելու չէ յարգանդի որպէս այլ ուրեք, ընթէ՞ր Աստուած հրաշիւք պաշտպանելու է յարգանդի աւելի քան այլ տեղ: Ո՞վ կարող է ըսել թէ ամենիմաստ Աստուծոյ արարչութեան մէջ տձև ծնունդ, ի չափահասութեան բեկեալ անդամ ըլլալու չէր: Ո՞վ կարող է ըսել թէ այս էր լաւագոյնն քան արդեամբն: Հրքսլի, Լանկ և նոյա հետեւողք չ'են եղած կարող ցուցնել գնտակներէն մին որ վրիպած է նշաւակն, միայն ցուցած են թէ որչափ անտեղեակ են բնութեան նշաւակ դըրած կէտին կամ վախճանին: Հնարք ազդելոյ ցու, հնարք ի կազմութեան գիշատիչ կենդանիս տալոյ մահաբեր հարուած, չեն նուազ նշան կամ ապացոյց իմացականութեան, որովհետեւ չեն միանգամայն ուղղակի նշան

և ապացոյց Արարչին բարութեան. կրնայ ըլլալ որ գործի մը մէջ չ'աւանդեմք վախճանն բարենպաստակ այլ հակառակն, բայց այդ չէ փաստ ցուցանելոյ թէ չիք ամենիմաստ և ամենարուեստ իմացականութիւն, այդ տարբեր խնդիր է զոր պիտի քննեմք ուրիշ յօդուածով:

(Շարունակելի)

ԸՆՏԱՆԻ ԴԷՄՔԵՐ

ՄՈՒՐԱՅԿԱՆԸ

Ամենուս ալ ընտանի է մուրացկանին դէմքը. ի ծնէ կոյր մը միայն կրնայ արդարանալ մուրացկանին դէմքը տեսած չ'ըլլալուն համար: Տղայութենէ կը վարժուինք տեսնել այդ խեղճ արարածներն, որք դռնէ դուռ կ'երթան կտոր մը չոր հաց մուրալու համար. և յետոյ փողոցներուն մէջ մեր ճամբուն վրայ կը հանդիպինք մի և նոյն կարգի դժբաղդներու, որք տասնոցի մը համար ձեռք կ'երկարեն հազար աղաչանքով, այն ալ շատ անգամ անպատասխանի մնալու համար:

Ամենքս ալ հաւանօրէն մեր մտքին մէջ ունինք մասնաւոր մուրացկաններ, ըսել կ'ուզեմ մուրացիկ դէմքեր, որք այսպէս կամ այնպէս, կերպով մը տպաւորութիւն մը թողած են մեր վրայ:

«Պապուկ» կ'անուանէինք մենք մեր քաղաքի աղքատները: Բառին ստուգաբանութիւնը չեմ գիտեր, գիտեմ սակայն թէ շատ պատուաբեր նշանակութիւն մը չ'ունէր այդ բառը. քանզի երբեմն ալ զիրար պապուկ կ'անուանէինք իբրեւ անարգանք մը: Հիմա իսկ դեռ մտքիս առջեւ պահուած են պապուկներու դէմ-

քեր, որոց այնքան վարժուած էի փոքր հասակէս: Կը յիշեմ մուրացկաններ որք մեքենական ճշդապահութեամբ կուգային մեր դուռը և մենք չարածնի տղաքներ ի'նչ տեսակ ընդունելութիւն մը կուտայինք իրենց, մանաւանդ երբ զիտնայինք գծասիրտ մօր բացակայութիւնը:

Պատառատուն լաթերով ծածկուած վշտակիր դէմքով սա կինը դիտեցէք պահ մը: Օղը ցուրտ է: Ոտքը անցուցած է ծակծկած կօշիկներ որք ժամանակին գուցէ կատարած են իրենց պաշտօնը աւելի հաւատարմութեամբ: Կուրծքին վրայ սեղմած է լաթերու մէջ փաթուած բան մը իր կաթնկեր մանկիկը: Եւ ետին կռնակը առած է տոպրակը, իր միակ շտեմարանը: Այդ տոպրակին մէջ կը պահէ գծասիրտ անձերէ ընդունած հացի կտորուանքները:

Եթէ ուզէի տխուր - այլ ոչ եմերային - պատկեր մը գծել պիտի աւելցնէի նաև թէ այդ աղքատ կինը սրբեւայրի մ'է, տասը կամ տասն և երկու տղոց տէր, հիւժախտէ բռնուած է, և այլն, բայց ասոնք ամենքը կը խնայեմ մեր աղքատին: Բաւական չէ՞ արդեօք որ այդ կինը ճշմարտեմբէ մ'է. բառ մը որուն մէջ կրնաք կարդալ պարբերութիւններ:

Կ'ըսուի թէ կան մուրացկաններ որք ոսկիներու տէր են. լրագրաց մէջ միայն կը կարդանք այդ կարգի պատմութիւններ, որ կրնան ճշմարիտ ըլլալ կամ ոչ: Անկարելի է սակայն երեւակայել զգացումի տէր մարդկային արարած մը, որ իրեն արհեստ ընտրէ մուրացկանութիւնը: Ամենէն ծոյլերն անգամ սովորաբար կը խրտչին մուրացկան անունէն:

Սրտի տէր մէկը բնականաբար կը կարեկցի մուրացկանին: Օրէ օր, և շարաւանքով ու ամիսներով օտարին դռնէն

անձանքին տունը երթալ մուրալու համար նուաստացուցիչ բան մը ըլլալու է անպատճառ։ Տեսած չէ՞ք երբեք մուրացկաններ, զորս « ազնուական » կոչել փորձուած էք, դատելով իրենց երևոյթէն և ընծացքէ։ Աղքատութիւնը միայն կըրնայ մուրացկանութեան մկել այսպիսիները։ Եւ քանի՞ արգահատելի է այդ տեսակ կեանք մը։

Տխուր տեսարաններու այն աստիճան կը վարժուինք մինչ զի հազիւ ուշադրութիւն կուտանք անոնց մեր առօրեայ կենաց մէջ։ Աս կարգէն է կարծեմ հասարակութեան աղքատաց հանդէպ բըռնած ընծացքը։ Երբ մուրացկան մը մեզ կը մօտենայ ողորմութիւն խնդրելու համար « Աստուած տայ » կը պատասխանենք թերեւս մեր զուարթ բոպէներուն։ Իսկ վա՛յ ան մուրացկանին որ մեր սըրտնեղութեան միջոցին մեզ կը ներկայանայ անօթի փորը լեցնելու համար նպաստ մը խնդրելու։ Կը խորհիմ նորէն թէ տըղայութենէ կը քարացնենք մեր սրտերը, աղքատը անարգել, մուրացկանը վռնտել անգթութիւն չենք համարեր։ Եւ չափահասներն ալ հաւատարապէս անհաճոյ ընծացք մը ունին աղքատաց հանդէպ երբ « Աստուած տայ » բացատրութեամբը իրենց մարդասիրական պարտքը կատարած ըլլալ կը կարծեն։ Չունենալ և չտալ իրարու հետ կը համաձայնին հարկաւ։ Բայց տալու կարողութիւն ունենալ և տալու տրամադրութիւն չունենալ տկար պարտաճանաչութեան ախտանիշ մ'է։ Պէտք է հարկաւ մեծ տարբերութիւն մը դնել արժանաւոր աղքատին և անարժանին միջև։ Կարեկցութեան և հետեւապէս ողորմութեան անարժան է նոն, որ ծուլութեան շնորհիւ ինկած է մուրացկանի վիճակին։ Իսկ ամեն արգահատանքի

իրաւունք ունի այնպիսին որուն խեղճ վիճակն ոչ ոքի - կամ « բաղդին » եթէ կ'ուզէք - վերագրելի է ուղղակի։

Հաւատանք, ընծերցող, թէ աղքատութիւնը ինքնին դառն բան մը ըլլալու է, եթէ մենք բարեբաղդաբար չեմք տեսած աղոր փորձը, անձնապէս։ Տարակոյս չ'ունենանք միանգամայն թէ մուրացկանութիւնը է դատնագոյն վիճակ, ում կրնայ մատնուիլ մարդկային արարած մը։

ՅՈՎՍԷՓ

ԱՌ ՀԱՐԱՏՈՒՆԻ

Մերամաղձիկ լուսնակին տակ,
Կայր աղքատիկ մի փոքր հիւղակ,
Որոյ մէջն մէկ անկեան մէջ,
Կը պլպլար պատրոյգ մ'անշէջ։

Նոյն առկայծեալ խարուկին բով,
Նստէր մի կոյս ամբիծ դէմքով,
Մեղոյշ աչերն յերկինս ուղղած,
Լոյս, յոյս և սէր մաղթէ յԱստուած։

Ա՛հ, այն քանի՞ սիրտ թրթռուն,
Որ անյողղողդ, զիշերն ի բուն,
Հոգեհուազ անմահ տաղեր՝
Վերընծայէ Փրկչին ի սէր։

Է՛ր և ապա սիրուն թռչնիկ՝
Ջուգաղաշնակ ընդ այն աղջիկ,
Չ'նուագէ զիւր դայլայիներ,
Որ մեղմ հողմունք տանին ի վեր։

Վասն էր աստղունք՝ աստղունք պայծառ
Կուսին աչաց լոյս չեն ցոլար։

Որ ի խցկին ծուներ կրկնած,
Հոգւով սրտով պաշտէ զԱստուած։

Ո՛հ, ինչ պիտոյ թռչնոյն նուագ,
— Անկեղծ շրթանց ընդ պատարագ։

Եւ, ինչ պիտոյ լոյս աստեղաց,
— Երբ կոյս ունի վեհ լոյս փառաց։

Եղովիս

ՅՈՎՀ. Ս. ՍՄԲՍԵԱՆ

ԱՌ ՀԱՒԱՏԱՑԵԱԼՍ

Ռ. Ս. Ս. Ռ.

« Վառն յուսոյն՝ որ պանի ձեզ
յերկինս, զորմէ յուսում բա-
նին համարութեան Աւետա-
րանին » : Կողոս. Ա. 5 :

Սակաւ ինչ գիտեմք այն յուսոյն
նկատմամբ զորմէ առաքեալը կը խո-
սի և կըսէ թէ « Պահի ձեզ յերկինս. »
բայց գիտեմք թէ հանդերձեալ փառ-
քըն է այն որ պիտի յայտնուի հաւա-
տացելոյ ⁽¹⁾ : Մինչ մարմնոյ և արեան
այս տկար վիճակին մէջ եմք, մեր ան-
զօր աչաց շատ շլացուցիչ պիտի լի-
նէր այն փառաց լի ու լի յայտնու-
թիւնն, վասնորոյ պատշաճ համար-
ուած է յաչս Ամենագիտին, որ « Հա-
ւատքով քալեմք, ու ո՛չ թէ երեւոյ
թով » ⁽²⁾ : Բայց գիտեմք շատէն քիչը
որպէս թէ հայելիի մէջ կը տեսնեմք
անյայտ կերպով, բանդի հանդերձեալ
երջանիկ և օրհնեալ կենաց նշոյլներն՝
մեր ներկայ տեսողութեան յարմար ե-
ղանակաւ՝ ի տես բերուած են :

Արդ, այն հանդերձեալ երջանիկ,
օրհնեալ վիճակ ներկայացուած է մեզ
իբրեւ երկնային թագաւորութիւն
մը, երբեւ երկնային սուրբ քաղաքի
մը բնակութիւնը ուր արեւի պէտք
պիտի չըլլայ, որոյ օրէնքներն են ար-
դարութիւն և կատարելութիւն, ո-
րոյ հարստութիւնը, պատիւը և մե-
ծութիւնը են անհուն, որոյ հպատակ-
ներն ամենեքին են իմաստուն և բարի,
ամենայնիւ երջանիկ, ամենեքին ար-
քայազուն և ընդ իրեարս սիրելի բա-
րեկամք, ամենեքին հաւասարապէս

կենաց նեղութիւններէ՝ վիշտերէ՝
մարմնական տկարութիւններէ և հի-
ւանդութիւններէ զերծ : զերծ խղճի
խայթերէ և տգիտութեան ու մեղաց
մնացորդներէ ⁽¹⁾ :

Թէ մարդ ըստ մարմնոյ մեռնելէ
ետք՝ կայ հոգւոյն համար այսպիսի
վիճակ մը, զոր ներշնչեալ առաքեալն
Պօղոս կը հաստատէ յասելն, « Բանդի
գիտեմք՝ եթէ երկրաւոր տաճար շին-
ուածոյս մերոյ քաղաքացի, շինած
յԱստուծոյ ունիմք՝ տաճար առանց ձե-
ռագործի, յաւիտեանական յերկինս » ⁽²⁾
մեր բանականութեան և իմացակա-
նութեան դատողութիւնն իսկ կը ձայ-
նակցի ընդ առաքելոյն ի հաստատու-
թիւն սոյն բերկրալի ճշմարտութեան :
Զի եթէ այնպէս կարծեմք որ ներկայ
կենաց դէպքերն մանաւանդ մեր մը
տայ ներքին շարժմունք և գործողու-
թիւնը չունին վերաբերութիւն ուրիշ
կեանքի մը՝ մարդուս վիճակն իր ամ-
բօլջութեամբն առնելով՝ ոչ թէ միայն
անբացատրելի կը մնայ, այլ և անհա-
մաձայն և հակառակ իր բանականու-
թեան և նորա զգացմանց : Ստորին կամ
անբան կենդանեաց կարողութիւնը
կատարելապէս յարմարած են իրենց
վիճակին, անոնք ո՛չ ինչ գիտեն բարձ-
րագոյն քան իրենց ներկայ վիճակ.
Ըսկ իրենց ախորժակն յագեցնելով և
բնական կիրքերն կատարելով կը լի-
նայ փափաքնին ու կանցնին : Իսկ կըր-
նամք կարծել որ մարդկային էակն
որ յառաջ կուգայ ապագային խոր-
հրդոյն կատարելու այնպիսի գոր-
ծեր, որ չունին նշանակութիւն եւ
չ'սպասեր վախճանի մը : Օժտեալ ի-

(1) Հռովմ. Բ. 18 : (2) Բ. Կորնթ. Ե. 7 :

(1) Յայտ. ԻԱ : (2) Բ. 4 որմք. Ե. 1 :

նեկով այնպիսի ընդունակութեամբ որք իր ներկայ սահմանէն շատ հեռու կը տարածուին, և յարմարութիւն ունենալով հանդերձ յառաջագիմելու յասպարէզ անմահութեան՝ այդ ընթացքի ճիշտ դուռը հասած պահուն յանկարծ կասի կամ ոչնչանայ: Սա կը վատնէ զիւր գործունէութիւն և ոյժ այնպիսի ասպարիզի մը մէջ որ գիտէ թէ սին է՝ եթէ չունի յարաբերութիւն ուրիշ ասպարէզի մը հետ, կը բաղձայ գիտութեան որ իւր հասողութենէն վեր է. կը ծառաւի երջանկութեան մը՝ զոր երբեք չ'վայելելու դատապարտեալ է. կը տեսնէ իւր վիճակի դժբաղդութիւնն և կողքայ անոր վրայ, և սակայն ի դարմանումն սոյն կարծեաց կամ ենթադրութեան բան մը չը գտնէ: Յաւիտենական ամենակարող և ամենաբարի Աստուածն եւ Արարիչ մեր ի՞նչ հաճոյք կունենար թշուառութեան և անտեղութեան այսպիսի տեսարանէ մը՝ եթէ չ'կայ հանդերձեալ վիճակ մը: Այս հիանալի տիեզերքն գոյացուց և զարգարեց այնքան ճոխ գեղեցկութեամբ և պայծառութեամբ, չըջալատեց այնքան փառաւոր լուսաւոր մարմնովք զորս կը տեսնեմք յերկինս՝ մի թէ մահկանացու մարդիկ միայն այդ սքանչելեաց ժամանակ մը յառելու և ապա ոչնչանալու համար են ի գոյ եկած: Եթէ այսպէս լինէր, քանի՜ անյարմար էր բնակութիւնն թշուառ մարդուն, ո՞րքան անհամաձայն նորա բանական և իմացական էութեանն. մարդոյ բոլոր հանճարն և սքանչելի կարողութիւններն ոչնչութեան անա՞րգ վախճանի մը սահմանուած են:

Ի մի բան, ի՞նչպէս անհամաձայն

պիտի լինէր Արարչին իմաստութեանն ու կատարելութեանը ամեն ինչ որ մարդուս վիճակին կը վերաբերի:

Սակայն, թէ կա՞յ հանդերձեալ վիճակ մը, բանականութեան և իմացականութեան ակնկալութեան համաձայն՝ աստուածային յայտնութեամբ վկայուած և հաստատուած է:

Լսեմք Տէր Յիսուսի ձայնը. «Ամէն ամէն ասեմ ձեզ, զի որ զբանն իմ լսէ, և հաւատայ այնմ որ առաքեալն զիս, ընդունի զկեանսն յաւիտենականս, և ի դատաստան ո՛չ մտանէ այլ փոխեցաւ ի մահուանէ ի կեանս» (Յովհ. Ե. 24):

Արդ, ի՞նչ պիտի ըլլայ «ի մահուանէ ի կեանս» փոխուիլ, եթէ ոչ ժառանգորդ լինել այն յաւիտենական փառաց և երջանկութեան զոր հաւատացեալք պիտի վայելեն յերկինս, Հաւատացեալ հոգիք կը վայելեն նոյն փառաց և երջանկութեան ճաշակն և քաղցրութիւնը մինչ են ի մարմնի, թէեւ իրենց գործի օրուան հանդերձովն, երբ, սակայն, մահուան դռնէն անցնին և մտնեն նոյն փառաց և երջանկութեան իրական հանդիսավայրը, յայնժամ մերկացեալ իրենց ամենօրեայ ցնցոտիներէն կ'զգենուն յաւիտենական Կիւրակէի, այն սուրբ հանգրտեան համար իրենց պատրաստուած անապականացու հանդերձը՝ զորմէ ներշնչեալ առաքեալն Պօղոս կը խօսի այսպէս. «Մերկանալ զնահկանացուն եւ զգեցնալ զքնակոռքիւն երկնից⁽¹⁾»: Ո՞վ է մահկանացուն կամ ապականացուն մերկացողը եթէ ոչ հոգին. և ո՞վ է «զքնակութիւն երկնից»

(1) Բ. Կորնթ. Ե. 1—4:

զգեցողը, եթէ ոչ նոյն այն հոգին, որ մահուամբ կը մերկանայ ի մարմնոյ. կը ձգէ այն ցնցողին յորում կը տաղտկանար, քանզի զբնակութիւն երկնից փափաքէր զգեցողը: Եւ ո՛չ ապաքէն այս մեծ ու բերկրալի ճշմարտութիւն կը հերքէ վերջնականապէս այն մոլորական՝ անմիթար և սոսկալի գաղափարը, զոր կը յայտնեն ոմանք ըսելով՝ «մեռելոց հոգիք անբաժան ի մարմնոյ անզգայ կ'սպասեն ի գերեզմանի մինչեւ ցօր վերջին յարութեան»:

Ընդդէմ նիւթական փիլիսոփայութեան սոյն յիմարական գաղափարի՝ ողջամիտ ընթերցողաց ուշադրութիւնն Սուրբ գրոց հետեւեալ պարբերութեանց ուղղելով կը վերջացնեմք: Մատթ. Ժէ. 3: Դուկ. ԻԳ. 42: Բ. Կորնթ. Ե. 6: Փիլիպ. Ա. 21: Դուկ. ԺԶ. 22. 23: Յայտ. 2. 9. ևն. ևն:

ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԿՄԱԽՔԻ ՄԸ ՎՐԱՅ

Տե՛ս մարդկային կազմութեան սա աւերակը. գանկ մ'էր սա երբեմն եթերային հոգւով լի: Սա փոքրիկ խորշ ընակավայրն էր կենաց, սա անցուկ միջոց գաղտնալից բոյնն էր խորհրդոց: Ի՛նչ գեղեցիկ տեսիլներ կը ընունէր երբեմն զայս միջոց. հաճոյից ո՛րպիսի երազներ սաւառնած են անդ: Սակայն ո՛չ յոյս, ո՛չ սէր ո՛չ երկիւղ և ո՛չ խիղճ. թողած են երբեք աստանօր հետք ինչ:

Սա տխրատեսիլ լերկ ճակտին տակ՝ պայծառ և զբաղուն զոյգ մը աչեր կը շողային: Ո՛հ, մի սարսափիր այժմու ահարկու երեւոյթէն. եթէ ընկերային սէր ճաճանչեցին նոքա, եթէ չբոցավառեցան դարչ հրովք, այլ՝ բա-

րութեան ցօղերու մէջէն շողացին, պայծառագոյն պիտի լինին այդ աչկունք առ յաւերժ ու պիտի փայլին լուսարձակ երբ աստեղք և արեգակունք շիջանին ի խաւար գիշեր:

Ս'ա սոսկատեսիլ խոռոչին մէջ պատրաստաբան ու քաղցրաձայն լեզու մը կը բարբառէր. եթէ արհամարհեց այն ստութեան մեղքը ու լռեց, երբ չեր կարող դրուատել, եթէ առաքինութեան դատն պաշտպանեց համարձակ, սակայն, չխանգարեց երբեք զխաղաղութիւն՝ այս լռիկ լեզու պիտի բարբառէ քաղցրագոյն ևս՝ յորժամ ժամանակն պարզէ զյաւիտենականութիւն:

Սա՛ չոր մատներ արգեօք հանքեր պեղեցին կամ յակնթեայ շողարձակ մատանիովք կը փայլէին. ի՛նչ հոգ եթէ ժայռեր կը կոտրէին կամ գոհար կը կրէին: Սակայն եթէ ճշմարտութեան էջերը նոքա խողարկեցին կամ սփոփումն տարին սգացելոց, եթէ սրբեցին զարտասուս վշտակիր անձի մը աչերէն՝ այս ձեռներ ճոխագոյն վարձուց են արժանի քան զնոցայն, որք հարստութեան և համբաւոյ համար միայն աշխատեցան:

Սա՛ ոտներ, եթէ մերկ կամ կոշիկներ հագած՝ պարտականութեանց ուղիներէ ընթացան, ի՛նչ հոգ: Եթէ դիւրութեան ապարաններէն նոքա խոյս տունին փնտռել տառապելոց խարխուլ հիւղակն՝ եթէ առաքինութեան զհետ պնդեցան, եթէ կարօտելոց յօգնութիւն փութացին, եւ քաղցրութիւն, սէր ու երջանկութիւն սփռեցին համատարած՝ հրեշտակաց թեւոց հետ պիտի մրցին այս ոտներ, և երկնային ոսկեղէն պալատան մէջ շրջին թեթեւաբոյլ:

ԱՆԴՆԴՈՑ ՎԵՐԱՅ ՊԱՇՏԱՄՈՒՆՔ

Կիրակէ առաւօտ մ'է Նիւ-Եօրքէ իբր հարիւր միոն հեռի կը գտնուիմք։ Ատլանտիկ հայելոյ մի հանգոյն կը փայլի ջինջ և թափանցիկ, սակայն միգապատ է ասպարէզն յորում ալեմարտիկն Անքօրիա ունի դեռ եւս ընթանալ, և ուստի մերթ ընդ մերթ կը սուլէ գոպօտ ձայնիւ առ ի զգուշութիւն թեր ու դէմ ընթացող շոգեհաւուց։ Կ'ըսուի մեզ թէ մէզն պիտի 'փարատի իսկոյն' ի ծագել Արեգական և ուրեմն պայծառ ու պարզ երկինք վայելելոյ հաւանականութիւնք ներկայի միգապատ երկնից պատճառած ձանձրոյթն դիւրակրելի կ'ընծայեն նաւորդաց։

Նախաճաշի զանգակն, որոյ քաղցր հնչման անհամբեր կ'սպասեն ծովագրնացք, յորժամ ծոյն խաղաղի, կը հնչէ մեր ունկան և մեր իսկոյն ճաշի սեղանըն կը գրկեմք մեր նօթի ստամոքսաց հագուրդ տալոյ նպատակաւ։ Կը լրանայ նախաճաշն, կ'անցնին իբր երեք երկար ժամեր և մինչ սեղանի մը վերայ կըսած Էտիսքնի քերթուածներէ մին կ'ընթեռնում և ահա արտասովոր զանգակի մը ձայնն ուշադրութիւնս կը գրաւէ։ Որպէս ծանօթ է ընթերցողներէ ոմանց՝ շոգեհաւուց մէջ զանգակն յաճախակի կը հնչէ ցայգ և ցերեկ այլ և այլ նպատակաւ, սակայն այն զոր լսեցի չունէր բնաւ այլոց եղանակն։ Սա ընդհակառակն յաւէտ եկեղեցւոյ զանգակաց նմանաբար կը հնչէր քան ըստ սովորականին։ Հետաքրքրանօք կը տեղեկանամ թէ շոգեհաւու եկեղեցւոյն զանգակի ձայնն է որ նաւորդաց հրաւեր կը կարդայ Աստուածային պաշտաման ներկայանալու։ Այո, ովկիանու անմատչելի անդնդոց և ան-

յատակ խորութեանց վերայ կատարելի պաշտաման մը հրաւերն էր որ այնքան մեղանոյշ իմն եղանակաւ կը հնչէր մեր ունկան։

Անմիջապէս պատրաստուեցանք եւ գացինք նաւուն առաջին արահն որ ըստ պահանջելոյ պարագային խնամով կահաւորեալ և եկեղեցւոյ մը վերածեալ էր։ Նաւորդք, ամէն դասակարգէ, արդէն իսկ իւրեանց համար նստարաններ գրաւած էին։ Կը տիրէր ճիշդ այն վսեմ լռութիւնն որոյ յաճախակի կը հանդիպիմք եկեղեցեաց մէջ։ Ովկիանու ահեղագոյ և ամեհի կոհակք տեղի տուած էին և դոցա փոխան կարկաչատահ վէտ ի վէտ ալիք կը ծփծփային Անքօտիայի կրծոց վերայ և սակայն հագիւ հագ կը յաջողէին աղմկել տիրող Երկնային լռութիւնն։

Պատ. Հէնրի Թումբը, օրուան քարոզիչն, կը կանգնի մեր ձախակողմը. կարտասանէ նախ աղօթքն պարզ և որոշակի առողջանութեամբ և մէն մի բառն այնքան յատակ հնչելով որ իւր ունկնդրաց անհնար է անուշադիր մնալ և կորուսանել աղօթքի մի բառն իսկ։

Երիցական քարոզիչն կաղօթէ բարեմաղթութիւններ ընելով Անգղիական եւ Ամերիկեան կառավարութեանց զարգացման, յաջողութեան և բարւոք իշխանավարութեան համար. կը փառաբանէ զԱստուած այն անհամար բարեաց համար զորս վայելած էմք, և 'ի մասնաւորի շնորհակալութիւն յայտնելով առ Երկնաւոր Հայրն որ զմեզ ապահով եւ անվնաս պահած էր անցեալ շաբաթուան մէջ տոսկրի փոթորիկէ մը։ Պատ. Բումբը աղօթեց բառին իսկական և նախնական իմաստիւ։ Կեանքիս մէջ դուն ուրեք այնքան հոգեբուղիս աղօթքի մը ունկնդիր ըլ-

լալու բարեբաղդութիւնն վայելած էի :

Գաշնակն կ'ընկերանայ եւ կամ յաւ եւս կառաջնորդէ մեր փառաբանական եւ խնդրական պաշտաման՝ իսկ երգչաց խմբակն իւրեան ներդաշն եղանակօք, յորս առնական բամբ և իգական նուրբ ձայնից համաձայնութիւնն կը նկատուէր, մասնաւոր վսեմութիւն մի կ'ընծայէին Աստուածային պաշտաման :

Պաշտօնեայն կ'ընթեռնու ՃԺԹ Սաղմոսէն. նորէն մի երգ կերգեմք և ահա Պատ. Բուժր գամ մի եւս ամբիոնին առջև կերեւի : Կընթեռնու Գործոց տասներորդ գլխոյ վերջին հատուածն և յետ այնու Առաքելական Հանգանակն կարտասանեմք 'ի բերան և յոտնկայս : Արժանապատիւ Քարոզիչն իւր բնաբանն կընտրէ ընթերցեալ Գլխոյ 38րդ. համարէն : « Յիսուս շրջեցաւ բարիք ընելով : » Խօսեցաւ կարի իմն պարզ եւ ազդեցիկ բացատրութեամբք : Լուսաբանեց բնաբանի իմաստը հակիրճ բանիւք, ցոյց տալով թէ Յիսուս որպիսի գործօն կեանք մի վարեց իւր եռամեայ պաշտօնավարական կենաց մէջ. Փրկիչն՝ զիտակ իւր կենաց վաղանցկութեան, գործեց անդուլ և անդադար. շրջեցաւ այսր և անդր, լեռ և ձոր, դաշտ եւ անապատ. զնաց ամէն ուրեք առանց ունէ յոգնութիւն զգալու : Նա կերթար բարերարել ուր որ պարտականութեան ոգին կը մըլդէր զնա : Հլու հետևող մ'էր պատասխանատուութեան ձայնին. այդու պատճառաւ կաշխատէր անխոնջ և անձանձիր՝ բարիք գործելն միայն ունենալով ի մտի և իբր նշանաբան : Յետ այսու Պատ. Քարոզիչն պարգեց թէ Յիսուս իւր աշխատասէր կենօք որպիսի հրահանգիչ դաս մի տուաւ մեզ ծոյլ և հանգստախընդիր Քրիստոնէիցս : Զափազանց գոր-

ծուենայ էր Նա : Անհնար է հաշույ ենթարկել իւր գործած բարեաց թիւն ու արժէքն : Մեր Փրկիչն ապրեցաւ հեղգ և հանգստամոլ ազգի մը մէջ որ 'ի վաղուց անտի իւր ազգային յատկանիշ ըրած էր հանգստասիրութիւնն : Նա ցոյց տուաւ իւր օրինակելի վարուք թէ պարտ էին շարունակ և անդադար գործել զբարին :

Ազդուաբար բացատրելէ զկնի զիւր բնաբան, մի բանի գործնական դասեր յառաջ բերաւ իւր ունկնդրաց համար :

Ա. Գործունեայ կեանք մի վարել պարտիմք :

Բ. Գործեմք զբարին և զայն շարունակ :

Յիսուսի գծած օրինակելի շաւղին վրայ խօսելով պատշաճաբար յիշեց թէ 'ի Միլսն տեսած էր Տըվէնսընի հռչակեալ Տէրունական Ընթերցաց իւրանրկարն, որոյ առջև բազմաթիւ նկարիչք կեցած անթարթ աչօք յառած կը դիտէին նկարն, իսկ ոմանք ևս ամենայն ճշդութեամբ և խնամով զայն իւրեանց կրտաւներուն վրայ ընդօրինակել կ'աշխատէին : Պատ. Քարոզիչն յարեց, — օրինակն բնաբանին յարմարցնելով, — թէ՛ մեք ևս պարտիմք մեր կենաց մէջ օրինակել Յիսուսի զբաղալից եւ օգտաշատ կեանքն և ըստ կարելւոյն ջանամք կատարելապէս նմանիլ ՆՄԱ՝ շարունակ գործելով զբարին, որպէս Տըվէնսընի աշակերտք կը ջանային իւրեանց ընդօրինակութիւնն ամենայնիւ նմանցնել բուն տիպարին :

Պատ. Բուժր այսու վերջացուց իւր քարոզն եւ Առաքելական օրհնութիւնն արտասանելէ վերջ արձակեց ժողովն : Հէշտ տպաւորութեանց ներքև և չափազանց գոհ կը մեկնիմք առաջօճէն որ սրբալալայրի մը կերպարանն առած էր :

Ն. Ե. Ո.

Կ Ի Ն

Յաճախ առիթ ունեցած եմ դիտել այն արիւնքներն որով կանայք բաղդին ճնշիչ ձախողանաց կը հանդուրժեն։ Այն աղէտներն որք արանց ոգին կը խորտակեն և զնոսա յերկիր կը տապալեն, քընքոյշ սեռին բոլոր կորովն ի յայտ ածել կը թուին։ և այնքան անվեհեր արիւնքներն և ազնուութիւն կ'ընծայեն անոնց նկարագրին որ մերթ քնդ մերթ վսեմութեան կը մերձենայ։ Ոչինչ այնքան սրբտաշարժ է քան տեսնել կին մը որ համակ տկարութիւն և կարօտութիւն եղած է և դիւրագգաց ամեն դուզնաքեայ անհարժութեանց, մինչ կը քայլէ կենաց բարեբաստիկ ուղւոյն մէջ, յանկարծ մտային կորով մը կ'ստանայ դժբաղդութեան ատեն իւր ամուսնոյն նեցուկն եւ մխիթարիչն կը լինի և ձախողանաց դառն հարուածոց անդիմադրելի արիւնքեամբ կը տոկայ։

Ինչպէս որ որթն, որ իւր շնորհալի տերեւներով պատած է կաղնին և անով բարձրացած է դէպ արեգական ճառագայթներն, իւր գորովայից ընծիւղներով կը պատէ այդ հաստաբուն կաղնւոյն շանձահար և փեռեկեալ ճիւղերն, նոյնպէս Նախախնամութեան իմաստուն կարգադրութեամբ այն կինը որ մարդուն երջանկաբեր աւուրց մէջ նորա ընկերն և զարդն է սոսկ՝ նորա նեցուկն և մխիթարիչն կը լինի երբ նա յանկարծական դժբաղդութեանց կը մատնուի, նորա բնութեան խորտաբորտ խորշերուն կը պատատուի։ գորովանօք կը բարձրացունէ նորա գեանահակ գլուխն և նորա բեկեալ սիրտը կը փաթածէ։

Անգամ մը բարեկամ մը կը շնորհաւորէի որ իւր շուրջը բողբոջին ընտանիք

մ'ունէր։ «Կին մը և զաւակներ ունենալու բաղդէն լաւագոյն բան մը չեմ կրնար մաղթել քեզ» ըսաւ նա եռանդեամբ։ «Եթէ յաջողութեան մէջ ես քո բաղդին մասնակից կը լինին նոքա։ հակառակ պարագային քո մխիթարիչներն են նոքա։» Եւ արդարեւ, դիտած եմ թէ դժբաղդութեան հանդիպող ամուսնացեալ որ աւելի ընդունակ է աշխարհի մէջ իւր դիրքն վերստանալու քան ամուրի որ մասամբ՝ որովհետեւ անօգնական և սիրելի էակաց պիտոյից հայթաթման իրմէ կախում ունենալու գաղափարը զինքը յաշխատութիւն կը դրդէ։ այլ գլխաւորաբար, որովհետեւ իւր բնաւորութիւն կը մեղմանայ և կըսփոփի ընտանեկան զգուսնաց տակ և իւր արժանապատուութիւն կենդանի կը մնայ խորհելով թէ, թէեւ իւր շուրջ ամեն բան խաւար և ստորնութիւն է, այսու հանդերձ տակաւին սիրոյ փոքրիկ աշխարհ մը կայ ի տան որոյ վեհապետը ինքն է։ Մինչ, ընդհակառակը, ամուրին աւելի հակամէտ է երեւակայելու ինքզինք անոր և լքեալ և իւր սիրտն՝ որ կը քանդի կ'աւերի տան նման ի չգոյէ բնակչի։

Այս դիտողութիւնք կը յիշեցնեն ինձ ընտանեկան պատմութիւն մը, որում ժամանակաւ, ականատես եղած եմ։ Մըտերիմ բարեկամս, Լէսլի, ամուսնացած էր գեղանի և բարեկիրթ օրիորդի մը հետ որ բարեկեցիկ ընկերութեան մը մէջ ապրած էր։ Ճշմարիտ է թէ հարստութիւն չունէր նա, բայց բարեկամս հարուստ էր ըստ բաւականին, և հաճոյք կ'զգար երբ կը խորհէր թէ պիտի հայթաթէր նմա ամեն առաջնակարգ հաճոյք, և զոհացում պիտի տար այն փափուկ ճաշակին և քմահաճութեանց որ տեսակ մը հմայիւք կը համակեն իւր սեռը։ —

« Իւր կեանքը » յաւերժահարսի մը պատմութեան պիտի նմանի » կըսէր նա :

Նոյն իսկ իրենց նկարագրին մէջ եղած տարբերութիւնը ներդաշնակ միութիւն մը յառաջ բերաւ : Այրը վիպական և փոքր ինչ լուրջ երեւոյթ մը ունէր . կինը համակ կեանք և բերկրութիւն էր . յաճախ դիտած էի այն համր զմայլումը, որով նա կը յառէր իւր կնոջ վրայ . որ և է ընկերութեան մէջ , որոյ փայլն ըրած էին զինք իւր կայտառ կարողութիւնք . և ինչպէ՞ս այն եռանդուն ծափերուն մէջ իսկ նորա աչերն կը դառնային իւր ամուսնոյն վրայ իբր Թէ հոն միայն կը բաղձար գտնել շնորհ և հաճութիւն : Մինչ կինը կը յենուր իւր ամուսնոյն բազկին , իւր նուրբ ձեւը գեղեցիկ հակապատկեր մը կը կազմէր նորա առնական կերպարանին հետ : Այն աներկեւան և խանդակած երեւոյթը , որով կինը կը նայէր իւր ամուսնոյն վրայ , յաղթական հպարտութեան և խանդաղատելի փափկութեան շողիւն մը ի յատ ածել կը թուէր իբր Թէ նա (այրը) կը գուրգուրար իւր սիրելի բեռան վրայ նորա անօգնականութեան համար իսկ : Ոչ մի նորապսակ ամուլ երբեք , կանխահաս և յարմարագոյն ամուսնութեան մը ծաղկալից ուղւոյն մէջ կը թեւակոխէր ասոնց պէս երջանկութեան վարդագոյն յոյսերով :

Սակայն , դժբաղդաբար , բարեկամս մեծամեծ շահադիտութեանց ձեռնարկած էր , և հազիւ Թէ քանի մը ամիս անցած էր իւր ամուսնութենէն վերջ , երբ մի քանի յաջորդական յանկարծահաս դժբաղդութեանց պատճառաւ իւր ամբողջ ստացուածքը կորսնցուց և ինքզինք զրտուս գրեթէ չբաւորութեան մէջ : Ատեն մը իւր այս վիճակը գաղտնի պահեց և մտահոգ կերպարանօք և բեկեալ սրտիւ

կապրէր : Իւր կեանքը երկարաձիգ հոգեվար մ'էր սոսկ . և ինչ որ անտանելի կընէր այդ կեանքը , ի ներկայութեան իւր կնոջ ժպտադէմ երեւնալու անհրաժեշտ պէտքն էր . քանզի զնա իւր չարագոյթ լուրերով ընկճելու գաղափարին չէր կարող հանդուրժել : Սակայն իւր կինը սիրոյ սրատես աչերով դիտեց Թէ իւր ամուսնոյն վիճակին մէջ փոփոխութիւն մը տեղի ունեցած էր . նա նշմարեց նորա այլափոխեալ դէմքը զսպուած հառաչներն . և Թէ՛ պէտք չէր խաբուիլ նորա զուարթ երեւնալու անգօր և բռնազբօսիկ ջանքերէն . նա գործածեց իւր բոլոր կորովի ջանքերն զնա կրկին յերջանկութիւն բերելու համար , բայց այդպիսեալ նետը նորա հոգւոյն աւելի խորը կը մխէր : Որչափ որ իւր կինը սիրելու աւելի պատճառներ կը տեսնէր նա , նոյնչափ տաժանելի կը թուէր այն խորհուրդը Թէ շուտով Թշուառ պիտի ընէր զնա : « Բիչ մ'ատեն եւս » , կ'ըսէր նա իւրովի , « ևահա ժպտը իսպառ պիտի անհետի այդ այտերէն , այդ աչերուն հուրը պիտի շիջանի տառապանաց պատճառաւ , և այն երջանիկ սիրտը որ այդ լանջաց ներքեւ ցնծութեամբ կը բաբախէ այժմիկ , իմ սրտիս նման ճնշի աշխարհի հոգերուն և Թշուառութեանց ներքեւ » :

Վերջապէս օր մը ինձ գայով իւր բովանդակ կացութիւնն պատմեց յուսահատութեան խորին եղանակաւ մը : Երբ ամենայն ինչ լրացուց հարցուցի իրեն . Կինդ այս ամենը գիտէ : Այս հարցմանս վրայ յարտասուս փղձկեցաւ և ըսաւ ինձ լալազին . « Ի սէր Աստուծոյ , եթէ երբեք կը գծաս իմ վրայ մի յիշեր կինս , զի նորա վրայ խորհելս է որ զիս գրեթէ յիմարութեան կը մատնէ » :

Բայց ինչո՞ւ, ըսի, վաղ կամ անագան պիտի իմանայ նա անշուշտ. քու կացութիւնդ երկար ատեն զաղտնի չես կրնար պահել իրմէ. այդ լուրը ուրիշէն գուցէ աւելի դժնդակ եղանակաւ իմանայ քան եթէ դուն պատմես իրեն. քանզի մեր սիրելեաց շէշտերը յաճախ կը մեղմացունեն մեր ամենադառն գոյժերն իսկ. բաց աստի այդպիսեալ կը զրկես ինքզինքդ նորա համակրութեան ազդած մխիթարութենէն. և հչ միայն այդքան, այլ նաեւ վտանգի կ'ենթարկես սրտերն ի մի յօդող այն միակ կապը — խորհրդոյ և զգացմանց բացայայտ հաղորդակցութիւնը: Նա շուտով պիտի նշմարէ թէ որդ մը զաղտնապէս կը կրծէ միտքդ. և ճշմարիտ սէրը վերապահութեան չը հանդուրժեր, նա անարգեալ և թշնամեալ կ'զգայ ինքզինք, երբ մինչեւ իսկ իւր սիրելեաց վիշտերն թագուն կը պահուին իրմէ:

« Բայց, ո՞հ բարեկամս, խորհիլ թէ ինչ սաստիկ հարուած մը պիտի տամ իւր ապագայ բոլոր վարդագոյն յոյսերուն. ինչպէ՞ս պիտի խորտակեմ իւր հոգին երբ ըսեմ իրեն թէ իւր ամուսին մուրացիկ մ'է. թէ ինք պարտի լքանել կենաց ամեն փափկութիւններն. ընկերութեան բոլոր հաճոյքներն, խոնարիլ ինձ հետ ի խաւար և ի չքաւորութիւն ըսել իրեն թէ մէկդի քաշած եմ զինք այն շրջանէն, յորում կարող էր շարունակել իւր կեանքն տեւական պայծառութեամբ. ամեն աչաց լոյսը, ամեն սրտի զմայլումը: Ի՞նչպէս կարէ տոկալ չքաւորութեան. նա մեծցած է ճոխութեան ամեն վայելից մէջ: Ինչպէս կարէ տոկալ մոռացման: Ընկերութեան պաշտելին էր նա: Ո՞հ, իւր սիրտ պիտի խորտակի »:

Տեսայ թէ իւր վիշտը պերճախօս էր և թողուցի որ հոսի ազատաբար. քանզի ցաւը ինքզինք խօսքերով կըսփոփէ: Երբ իւր զրգումն դադրեցաւ և վշտալի լռութիւնը վերստացաւ, խնդիրը փափկութեամբ կրկին ձեռք առի և ստիպեցի զինք որ իւր վիճակը ամիջապէս յայտնէ իւր կնոջ: Գլուխը թախծալից եղանակաւ դրապէս շարժեց:

Բայց ըսի, ինչպէս կրնաս զաղտնի պահել զայդ անկէ. պէտք է որ գիտնայ նա, որպէսզի կարող լինիս պարագայից փոփոխութեանց յարմար եղած քայլերն առնել: Ապրելու եղանակդ պարտիս փոխել — հչ — տառապանաց արտայայտութիւն մը նշմարելով իւր դիմաց վրայ — թող այդ չը վշտացունէ զքեզ: Վստահ եմ թէ երջանկութիւնդ արտաքին ցոյցերու մէջ դրած չես, դուն ունիս բարեկամներ, ջերմագին բարեկամներ, որք զէջ չեն խորհիր վրադ նուազ ճոխաբար ապրելուդ համար, և արդարեւ Մէրիի հետ երջանիկ ըլլալու համար պաշարի պէտք չունիս երբեք:

« Խրճիթի մը մէջ իսկ կրնայի երջանիկ ըլլալ անոր հետ » ըսաւ նա: « Ի չքաւորութիւն և ի փոշի կրնայի դիմել իրեն հետ, կրնայի, ո՞հ, կրնայի, Աստուած օրհնէ զինք » կ'սէր նա լալազին, վշտի և խանդաղատանաց կրիւք փրկակելով:

Եւ հաւատացէք ինձ, բարեկամս, ըսի յառաջ անցնելով և ջերմագին սիրով սեղմելով իւր ձեռքն. հաւատացէք ինձ, նա եւս նոյնը կրնայ լինել քեզ հետ: Այո՛, և աւելին իսկ. յաղթանակի և հպարտութեան աղբիւր մը պիտի լինի նորա համար այդ. և ի յայտ պիտի բերէ իւր բնութեան բո-

վանդակ թագուն կորովն և եռանդուն համակրութիւն, քանզի պիտի բերկրի նա ապացուցանելով թէ կը սիրէ զքեզ քու անձիդ համար։ Ամեն նշմարիտ կնոջ սրտի մէջ երկնային հրոյ կայծ մը գոյութիւն ունի, որ թագուն կը մընայ յաջողութեան փառաւոր այգուն մէջ, բայց ձախորդութեան սեւ օրուան մէջ կ'արծարծի, կը ցոլանայ և կը բոցավառի ճառագայթարձակ։ Ո՛չ որ զիտէ թէ ինչ է իւր սրտակից կինը, ոչ որ զիտէ թէ ինչ առաջնորդ հրեշտակ մ'է նա, մինչեւ որ աշխարհիս կրակէ փորձերուն մէջէն անցնի։

Եռանդուն վարմանցս և լեզուիս փոխաբերական ոճին մէջ բան կար որ Լէսլիի զրգուեալ երեւակայութիւնն բորբոցէ։ Կը ճանչնայի այն ունկնդիրը որոյ հետ կը խօսէի, և հետեւելով այն տպաւորութեանց զորս նորա մտքին վրայ թողած էի, վերջացուցի խօսակցութիւնս համոզելով զինք որ ինչու երթայ և Վշտագեղ սիրտն բանայ իւր կնոջ առջեւ։

Այսու հանդերձ պարտիմ խոստովանիլ թէ արդիւնքին վրայ երկբայութիւն ունէի։ Ո՛վ կարէ վստահ ըլլալ կամ չըրփոթել այն անձին բարոյական զօրութեանը վրայ որոյ ամբողջ կեանքը հաճոյից շրջան մը եղած է։ Իւր զուարթ ոգին կարէր ապստամբիլ ստորնութեան կամ աղքատութեան խաւարչտին ուղեոյն մէջ, որ յանկարծ ցոյց կը տրուէր իրեն, և կարող էր փարիլ այն լուսաշող շրջաններուն յորս ցարդ խրախճանքներ ունեցած էր։ Բաց աստի բարեկեցիկ դասուն պատահած անկման յաճախ կրնկերանան այնքան դառն ամօթ և կորանք որք ուրիշ դասակարգերուն անծանօթ են։ Համառօտիւ, հետեւեալ առաւօտ վա-

խով հանդիպեցայ Լէսլիին։ Խնդիրը յայտներ էր։

— Եւ հարցուցի, ինչպէս տոկաց այդ լրոյն։

— «Հրեշտակի մը նման» պատասխանեց. «և յաւէտ իւր մտաց անդորրութիւն պատճառեց, քանզի իւր բազուկները վզիս շուրջը նետեց և հարցուց թէ, այս էր ամենը որ վերջերս զիս ապերջանիկ ըրած էր։ Բայց խեղճ աղջիկ» յաւելցուց նա, «չէ կարող ըմբռնել այն փոփոխութիւնը զոր պարտիմը կրել։ Նա՛ աղքատութեան վրայ վերացական գաղափար մը միայն ունի. նա՛ բանաստեղծութեանց մէջ միայն կարգացած է աղքատութեան վրայ ուր սիրոյ հետ միացած է. նա՛ տակաւին ուէ զրկումն չըզգար. նա տակաւին իւր սովորած դիւրութեանց և փափկութեանց կորստեան նեղութիւնը չէ կրած, երբ գործնականապէս փորձառու լինի նորա գժուճ հոգերուն, նորա անարգ պէտքերուն և նորա ստորին նուաստութեան — այն ատեն տեղի պիտի ունենայ իրական փորձը։»

— Բայց, ըսի, այժմ որ ի գլուխ հանած ես ամենէն դժուակ գործը — կնոջը յայտնած ես իրաց կացութիւնը — որքան շուտ որ յայտնես գաղտնիքդ աշխարհի այնքան լաւ կ'ընես։ Այդ յայտնութիւնդ կսկծեցուցիչ կարէ լինել, բայց սակայն միակ տառապանք մ'է այն, և շուտ կը վերջանայ. մինչ հակառակ պարագային, պիտի տառապիս օրուան ամեն ժամուն զայն ակնկալելով։ Աղքատութիւնը չէ որ աւելի կը տառապեցունէ ընչակորոյս անձը, որքան կեղծիքն — հպարտ մտքին և դատարկ քսակին մէջ եղած պայքարը — դատարկ փառքի մը շարունակութիւնը որոյ վախ-

ճանը ընդ հուպ պիտի հասնի։ Աղքատ երեւնալու արիւնթիւնն ունեցիր և այդու զաղքատութիւնն իւր դառնագոյն խայթէն զէնընկեց կ'ընէա։ Այս կէտի մասին զինքը կատարելապէս պատրաստ գտայ։ Նա սնտոի հպարտութիւն չունէր երբեք և գալով իւր կնոջ, նա միայն իւրեանց փոփոխեալ վիճակին համակերպելու անձկութիւնն կ'զգար։

Քանի մը օր վերջ Լէսլի երեկոյ մը ինձ այցելեց. նա ելած էր իւր տունէն զիւղին մէջ տնակ մը վարձած էր. նա ամբողջ օրը կարասիքը զրկելով զբաղած էր։ Այս նոր բնակարանը շատ քիչ կահ կարասի կը պահանջէր, և անոնք ալ ամենապարզ տեսակէն։ Իւր նախկին բնակարանին ամբողջ փառաւոր կարասիքը ծախած էր ի բաց առեալ իւր կնոջ քնարը։ «Այս քնարը», ըսաւ նա, «խիստ սերտիւ զուգորդեալ է կնոջս անցելոյն հետ», իրենց սիրոյ փոքրիկ պատմութեան կը պատկանէր այն. քանզի իրենց սիրաբանութեանց ամենաքաղցր վայրկեաններէն ոմանք անոնք էին, երբ նա կըսէր իւր քնարին վերայ և ունկնդրած էր իւր սիրուհւոյն ձայնին մեկանոյշ եղանակաց։ — Գուրգուրացող ամուսնոյ մը այս վիպական փաղաքշանքին պատմութեան վրայ ժրպտեղէն ուրիշ բան չէի կրնար ընել։

Բարեկամս այժմ տնակը կերծար ուր իւր կինը ամբողջ օրը տնական կարգադրութեանց կը հսկէր։ Զգացմունքս մեծապէս շահագրգռեալ էին այս ընտանեկան պատմութեան ընթացքին վերայ և զեղեցիկ երեկոյ մը ըլլալով առաջարկեցի իրեն ընկերանալ։

Նա օրուան աշխատութիւններէն յոգնած էր և մինչ կը քալէր մտային թախծագին յափշտակութեան մը մէջ ինկաւ։

«Խեղճ Մէրի», խօսքը թուցուց վերջապէս իւր շրթունքէն խորին հառաչանաց շեշտով մը։

— Ի՞նչ կայ միթէ բան մը պատահեցաւ իրեն, հարցուցի։

«Ի՞նչ», ըսաւ նա անհամբեր տկնարկով մը, «միթէ ոչինչ բան մ'է այս անարգ դիրքին վերածուիլ. բանտուիլ այս տեսակ խղճալի տնակի մը մէջ, այս թըշուառ բնակարանին բոլոր գործերը ծառայի մը նման ընելու ստիպուիլը միթէ ոչինչ բան մ'է»։

— Այս փոփոխութեանց համար քըրմմնջեց կինդ։

«Քրթմնջե՛լ», նա համակ քաղցրութիւն և զուարթութիւն եղած է արդարեւ, զինք ճանչնալէս ի վեր այսքան երջանիկ տեսած չէի զինք. նա եղած է ինձ համակ սէր, քաղցրութիւն և մխիթարութիւն։

— Հիանալի աղջիկ բացազանչեցի, ինքզինքդ աղքատ կը կոչես բնակամ. դու այսքան հարուստ երբեք եղած չես, դու երբեք վերահասու եղած չէիր զերազանցութեան այն անսպառ զանձին, զոր ունիս յանձին այդ կնոջ։

«Բայց, ո՞հ, բարեկամս», պատասխանեց, «եթէ անգամ մը տնակին մէջ առաջին անգամ զիրար տեսնելնիս լըմընար, կարծեմ այն ատեն հանգիստ կրնայի ըլլալ, բայց այսօր նորա իրական փորձին առաջին օրն է. նա խոնարհ բնակարանի մը մէջ ներմուծուեցաւ. այս ամբողջ օրը այդ բնակարանին խղճալի կարասիքը տեղադրելով զբաղեցաւ. նա առաջին անգամ այսօր ծանօթացաւ ընտանեկան գործերու յոգնութեանց. նա առաջին անգամ գտած է զինք տան մը մէջ, ուր զրկուած է ամեն փափուկ ի-

րերէն. և զուցէ հիմա նստած է յոգ-
նած և տրտուլ՝ և ապագայ աղքա-
տութեան վրայ կը մտածէ » :

Այս պատկերին մէջ աստիճան մը
հաւանականութիւն կար զոր ժխտել չէի
կրնար, այսպէս լռութեամբ կը յառա-
ջանայինք :

Գլխաւոր ճամբէն նրբուղի մը անցնե-
լէ վերջ, որ անտառին ծառերուն պատ-
ճառաւ խիտ ստուերի մը մէջ մնացած
էր, այսպէս կարծես կատարեալ առանձ-
նութեան մը երեւոյթն տալով, տնակն
տեսանք : Ամենէն հովուական բանաս-
տեղծին համար իսկ խոնարհ երեւոյթ մը
ունէր այն, այսու հանդերձ գեղջկային
հաճելի տեսարան մը ունէր : Վայրի
որթ մը իւր առատ տերեւներով տնակին
մէկ կողմը գրեթէ ծածկած էր, քանի մը
ծառեր իրենց ճիւղերը շնորհալի եղա-
նակաւ մը անոր վրայ տարածած էին.
զրան քով ճաշակաւոր կերպիւ զետեղ-
ուած էին ծաղկի քանի մը ծաղարներ.
փոքրիկ դուռ մը կը բացուէր ոտնուղիի
մը վրայ որ զրան կը կցէր քանի մը
մորենիի թուփեր : Ճիշդ երբ տնակին
մօտեցանք նուազի մը ձայնը լսեցինք :
Լեւի ձեռքս սեղմեց ջղածգօրէն, կե-
ցանք և ունկնդրեցինք, Մէրիի ձայնն
էր այն որ կ'երգեր, սրտաշարժ պար-
զութեամբ, իր ամուսնոյն մէկ սիրելի
եղանակը :

Զգացի թէ Լեւի ձեռքը կը դողար
ձեռքիս վրայ. նա յառաջ անցաւ աւելի
որոշ լսելու համար, իր քայլը աւազին
վրայ դրդիւն մը հանեց. յայնժամ փայ-
լուն և գեղեցիկ դէմք մը երեւցաւ պա-
տուհանէն և աներեւութացաւ : Թեթեւ
ոտնաձայն մը լսուեցաւ և Մէրի ոստոս-
տելով մեզ եկաւ, նա գեղեցիկ և ճեր-
մակ գեղջկային հագուստ մը հագած էր,

քանի մը վայրի ծաղիկներ իւր նրբահիւս
մազերուն վրայ դրուած էին. Թարմու-
թէն մը կար իւր դիմաց վրայ և ամբողջ
դէմքը ժպտով համակուած էր, զինքը
այսքան սիրուն երբեք տեսած չէի :

« Սիրելիդ իմ, ճօրճ » աղաղակեց նա
իւր ամուսնոյն, շատ ուրախ եմ որ
եկար, ապաստելով սպասեցի և նրբու-
ղին կերթայի քեզ ճամբայ նայելով,
տնակին ետեւ գտնուող գեղեցիկ ծառին
ներքեւ սեղանը դրած եմ, և քու շատ
սիրած ախորժահամ ելակներէդ քիչ մը.
Ժողված եմ, ընտիր սէր ալ ունինք,
հոս ամեն բան անոյշ, հանգիստ և ան-
դորր է : « Ո՛հ », քսաւ նա իւր ձեռքը
Լեւիի ձեռաց մէջ դնելով և ցնծութեամբ
անոր ետեւը նայելով, « ո՛հ, խիտ եր-
ջանիկ պիտի ըլլանք » :

Խեղճ Լեւի յուզուած էր ի խորոց,
նա իր կինը գրկեց իւր կրծոց վրայ, իւր
բազկաց մէջ առաւ զինք և կրկին և կրկ-
ին համբուրեց զնա, նա կարող չէր
խօսիլ և արտասուքը յորդեց իւր աչե-
րէն : Նա հաւաստած է ինձ թէ թէեւ իւր
գործը երկար ժամանակ լաւ գացած էր և
իւր կեանքը երջանիկ եղած էր իրաւամբ,
այլ այն վայրկեանէն աւելի երջանիկ
վայրկեան մը երբեք ունեցած չէր :

Թարգ.

Բ. ԳՕԼԷՆ

Յ. Ա. ԱԼԻՔՍԱՆԵԱՆ

Ն Կ Ա Ր Ն

Ժամանակէ մ'իվեր հազարաւոր այցելուներ խորին զմայլման և սրտաբուլիս համակրութեան խառն զգացմամբ կը կանգնին հանդէպ իւրանկարի մը . որ մին է թերեւս ամենէն ընտիրն քաղաքիս պատկերաց թանգարանին զարդուց (Art gallery) : Այդ նկարի մէջ միացած է կարծես արուեստին կատարելութիւնն նիւթի յարմարութեան : Այցելուք արագ արագ կ'անցնին շատ նկարներու առջևէ , ժպտելով , խօսելով և ալմկելով սրահը . մինչ կը փոխուի ամեն ինչ , երբ կը կանգնին այս նկարի առջև , կը փակին շրթունք , կը դադրին ժպտոք , և հոսանք մեղամաղձիկ խորհրդոց կուգան ողողել էութիւնդ : Կ'յառիս ու կ'յառիս , լո՛ւռ և մտախոհ , հիացած ու ապշած : Վատկերն կատարեալ է , և նազելի դէմքին վրայ կ'տեսնես պարագային յատուկ բոլոր զգացմունք նկարեալ : Այս տեսակէտէն կ'զմայլիս ու չես յագեւնար : Աներեւոյթ ձեռք մը կը կապէ սիրտդ նկարն : Բայց ներկայացումը խիստ տխուր է . դրեթէ ամենէն տըխուր մասն սիրային պատմութեան կամ վիպաց : Հերօ , դիւցազնուհին նկարին , Հելլէսպոնտի վրայ նայող պատուհանի մը առջև կանգնած վերջին անգամ կ'սպասէ իր սիրականին Լէանտրի , որ յաճախ դիչերները կը լողար Ապիտոսէ մինչև Սեմթօս , ի տես երթալու իր սիրուհոյն , Հերօի յաղթ հասակը , մարմարի նման կիսամերկ բազուկները , ճակտին և ուսերուն վերայ թափթըփած խարտեաշ մազերն , զմայլելի դէմքն ու կանացի ամեն հրմայքն անդիմադրելի հրապոյր մ'ու-

նին թէև , բայց ամենէն գրաւիչ մասը չեն պատկերին : Լէանտր ուշացած է . շա՛տ ուշացած : Տարակոյսներ սկսած են անհանգիստ ընել դժբաղդ սիրուհին : Դուրսը փոթորիկ կայ . ծովը խռոված է և ալիք կը գոռան ի ըստորև : Եւ Հերօի այդ զգայուն արարածի հոգւոյն մէջ կը բարձրանան ու կը կոտորին կասկածներու և չարագուշակ խորհրդոց աւելի սոսկալի ալիքներ : Խաւարի և առանձնութեան արհաւիրք չէին որ կը դղրդէին իր ողջոյն կազմածը , այլ մուսլը որ յետ գլետէ կը թանձրանայր իր հոգւոյն վերայ առ կասկածի , յուսահատութեան և մոլորդին կատաղութեան : Նկարին Սըր Թըրէտէրիք Լէյթըն , կատարելապէս յաջողած է իր պատմութեան մէջ , և այցելուներ , առանձ թարգմանի և բացատրութեան Հերօի աչաց մէջ դիւրաւ կը կարգան մեղամաղձիկ զգացմունքն և աղէտալի կասկածներն որք մի զկնի միոյ կը ծնին հէք արարածին սրտին գաղտնածածուկ խորութեանց մէջ : Աչերուն մէջ կը տեսնես արտասուալից յուսահատութիւն , եւ նայուածքին մէջ կասկածի արտակարգ յուզման և վշտաց ներդաշնակ՝ այլ սրտայոյզ դրկախառնութիւն : Պատմութեան մնացեալ մասն շատ տխուր է : Կատաղի ալիք կուլ տուած էին ըզ-Լէանտր , և այդ խորին խաւարին մէջ իր սիրուհին կ'յանձնուէր անդունդին ի խնդիր իր սիրոյն :

Ես , սակայն , չունենալով ինչ ասել պատմութեան բարոյականին մասին , կուզեմ համառօտիւ յիշել թէ ինչ տըպաւորութեանց տակ մեկնեցայ սըրահէն :

Համակրելի դէմքեր , բնութեան

տեսարանք, պատմութիւն և առասպելք խիստ ընդարձակ նիւթ մատակարարած են նկարչութեան, որ վրէժինի փափկութեամբ եւ գոյներուն երգանակ միաւորութեամբ յաջողած է արտադրել հոյակերտ իւղանկարներ, սքանչելի և գրաւիչ, որոց ամէնն ալ կարծես կը խօսին մարդուն և կը գործեն անշնչելի տպաւորութիւն։ Անշունչ մարման արձանագործին գրչին և հասարակ խան վիսնն նկարչին վրէժինն տակ կը փոփոխին ու կը ձեւակերպին։ Կարծես կ'զգենուն փափկութիւն զգացմանց և խորութիւն խորհրդոց, և այդ հրաշակերաք, մշտնջենապէս լուռ թէ և, այլ պերճախօս ազգութեամբ կը խօսին մարդոյ։ Նիւթը կարծես կ'իշխէ հոգւոյն և անշունչը շնչաւորին։

Գեղարուեստի ամէն ճիւղ ընդարձակ ասպարէզ մ'է, ուր 'ի հանդէս կուգան մարդկային կարողութիւնք, հանճար ու ճարտարութիւն։ Կը տեսնես գրաւիչ պատկեր մը, սքանչելի արձան մը, կը լսես հոգեւոյդ եղանակ մը կամ խորհրդաւոր բանաստեղծութիւն մը, և մինչ մէկ կողմանէ կը մոռնաս ինքզինքդ այդ անդիմադրելի ազգեցութեանց տակ, միւս կողմանէ մեծ ըմբռնում կունենաս մարդկային արժանեաց վրայ։ Հո'ն, մարդկային հրաշալի արտադրութեանց առջեւ առաւել քան երբեք կ'զգամ և կը խորհիմ թէ մարդոյն հոգւոյն մէջ կայ տարր մը գերմարդկային, աստուածային։ Այդ հոգւոյն մէջ կայ ճառագայթ մը երկնային, որ ոմանց մէջ 'ի յայտ կուգայ անօրինակ պայծառութեամբ, եւ մինչ կը հիանամ ի նկարն, 'ի մարմնացումն փափուկ զգացմանց

և խորհրդոց, համարման ու յարգանաց զգացմամբ կը լեցուիմ դէպի նըմարիչն, որ անշուշտ մեծագոյն է քան ղնկարն։ Արագ արագ կը բարձրանան խորհուրդներս ու կը տարածուին։ Կը յիշեմ Մովսիսի յայտարարութիւնը թէ մարդ՝ արարաւ ըստ պատկերի Աստուծոյ։ Հետեւեալ մարդն է պատկեր Արարչին։ Եւ եթէ նկարն այնքան հիանալի է, հանճարի ու խորհրդոց ներդանակ ու զմայլելի մարմնացմամբ, հապա ո՛րչափ աւելի մեծ, անհո'ն և անըմբռնելի ըլլալու է նկարիչն — գոյութեամբ յաւիտենական, աստորգելեօք կատարեալ, բնութեամբ բարի։ Մովսէս հարկաւ կարսզ չէր ինքնին յղանալ այս գաղափար, եթէ Աստուած յայտնած չըլլար նմա, և այդ ճշմարտութիւն՝ որ մին է մեծագոյն ճշմարտութեանց յայտնութեան, քաղաքակրթութեան ընթացքում եւս քան զեւս հասկանալի կ'ըլլայ մարդկութեան, և յետզյետէ կուտայ բարձրագոյն և ընդարձակագոյն գաղափար կամ համոզում։ Արարչին կատարելութեան։

Մանչեսթր

Ա. Մ. ԺԱՄԿՈՅԵԱՆ

ԱՄԵՆԱՅՆ ՎԱՍՆ ԱՍՏՈՒԾՈՅ

Օրէնք աստեղ, արեգական,
Օրէնք իրաց մերձ և հեռի,
Ընդ յեղյեղուկ կեանս ընթանան
Մահկանացուաց հանուր սեռի,
Վասն իւր ոչ որ վարէ զիւր կեան,
Վասն իւր ոչ որ գրկէ զգամբան,
Այլ Աստուծոյ յառաջ մղէ սոսկ նպատակ
Վասն քարոյն է կամ ջառի հանրաքանդակ։

ՆԿԱՐԱԳԻՐ ԱԶԳԱՑ

1. Գիտութիւնը ապացուցեր են, թէ *նոյն զօրութիւնք եւր նոյն եղանակաւ ներգործեն, նոյն արդիւնքն յառաջ կը բերեն*: Այս սկզբունքով կ'ըտեսնուին անցեալը և ապագայը, այսու հետազօտութեամբ կը յայտնուին իրողութիւնք և թագուցեալ եղանակ գործող բնութեան: Այս օրինաց տակ է մարդոյ որպէս մարմին՝ նոյնպէս և հոգին, որք իրարու սեռն կապակցութեամբ փոխադարձ մեծ ազդեցութիւն ունին: Վասն որոյ նոյն կազմած, և նոյն խառնուած՝ նոյն կլիմայ և նոյն սնունդ նոյն մարմնական ձիւրքեր յառաջ պիտի բերեն՝ մանաւանդ նոյն ժողովրդեան անհատից վերայ: Ասոնց վերայ երբ կաւելնան ազդեցութիւնք նոյն կրօնի և դպրոցի՝ նոյն կրթութեան և հրահանգի, առաւել եւս կ'ակնկալենք մեծ նոյնութիւնք նկարագրաց մինչ իսկ անհատից զանազան տարբերութեան հետ: Որպիսի են մի և նոյն ծառի խնձորներ, որք մեծ և փոքր՝ կարմիր և դեղին, երկայն կամ կլոր են տարբեր ի միմեանց, այլ և ունին այնպիսի նոյն յատկութիւններ, որք անտարակոյս կրնեն մեզ թէ նոյն ծառի խնձորներն են, ոչ այլո՞ւ, ոչ ալ սերկեւիլ են կամ դեղձ:

Այսպէս են նոյն ազգի կամ ժողովրդեան անհատներ, որք անձնական զանազանութեամբ հանդերձ՝ ունին շատ մը *նոյն բնանիշներ*: Այսպիսի նոյն և նման մարմնաւոր և մտաւոր ձիւրքերով՝ յաջս դիտողաց են անոնք յայտնի թէ որ ազգի որդիք են կամ որ ժողովուրդէ չեն: Ազգութիւն, ըստ նկարագրի անհատից, հաստատեալ է այսպիսի հիմնական ճից վերայ, ոչ թէ անուանական յորչորջանաց

վերայ: Արտաքին և յաւելուած նոյնութեանց և զանազանութեանց տակ՝ հիմունք կան մարմնաւոր և մտաւոր նոյն ճից: Ես, զոր օրինակ, եթէ հայու նկարագիր ունիմ, հայ եմ հըր և երթամ՝ ի՛նչ անուն ալ որ ստանամ: Ըլլայ որ ելլեմ ի Կովկասեայ Ռուսերէն խօսիմ, կամ ի Հնդկաստան իջնեմ և Անգղիերէն բարբառիմ, տակաւին հայ ձիւրք ունիմ: Ապաքէն Հայ եմ ըստ նկարագրիս՝ թէ և ըլլամ Փամբոլիկ կամ Բողոքական թէ լինիմ նախապաշարեալ կամ ազատախոհեան:

2. Միայն պէտք է յիշել, թէ *որքան հեռանաւ նոյն ժողովրդեան կեդրոնէ (ըսենք), այնքան իմ նկարագիր կ'իւնկարէ*: Այնու զի նոյն զօրութիւնք այլ ևս չեն ազդեր, կամ տարբեր եղանակաւ կազդեն իմ վերայ, ուստի տարբեր եղանակք և մանաւանդ տարբեր ազդեցութիւնք հարկաւ տալքեր արդիւնք ունենան պիտի: Ըսենք թէ Հայ ժողովրդեան կեդրոն ըլլար Արարատեան Փաւստ, ուր ի ծոց Հայ Եկեղեցւոյ և ի դպրոցի՝ Հայ ճաշակաւ և սովորութեամբ կը մեծնան Հայ հօր և մօր գիրկը, նոյն երթի և կլիմայի տակ՝ անխառն օտար ազդեցութիւններէ: Այս վիճակի մէջ սնած Հայ անհատներ պիտի ունենան այնպիսի նոյն ձիւրքեր, զորս վեր ի վերոյ դիտողք իսկ պիտի տեսնեն որոշակի: Այլ եթէ այն հայերէն ոմանք երթան ի Կովկասիայ մօտեն Ռուսական դպրոցի և եկեղեցւոյ ի ծոց, այս օտարութիւնք կ'ստուերացնեն Հայ նկարագիրը: Ասոնցմէ ոմանք եթէ Վրաց հետ ամուսնանան, այս ընտանութեամբ իրենց մանաւանդ թէ իրենց սերնդեան Հայ նկարագիր կ'աղարտի: Եւ եթէ Բեդրապուրկ գաղթէ Հայ ընտանիք ինչ, անդ բնակի քառորդ կամ

կէս դար, Հայ նկարագիր կը խառնուի նախ մտաւորապէս՝ ապա մարմնաւորապէս։ Այսպէս հայու համոզմունքը և գաղափարը կ'սկսին փոխուիլ երբ օտար դաստիարակութիւն կազդէ, ապա անոր նաշակ և սովորութիւնք, տարիներ յետոյ մայային կազմած և վերջապէս ոսկրային կմախք կը փոխուին կայլային, օտար իմն կերելին։

Այս աստիճանաւոր փոփոխումներ են յայտնի պատմական ազգաց վերայ։ Բիրտ Հռովմայեցիք երբ կը խառնուին փափուկ Յունաց հետ, երկուքին ալ սեպհական ձիրքեր կը փոխուին՝ Յոյն - Հռովմի նըկարագիր կ'ստանան։ Ապա ասոնց հետ կը խառնուին Հիւսիսային բարբարոս ազգիւք, որք երբ ասոնց կրօնն ու կրթութիւնը կ'ստանան, իրենց կլիմայի փոփոխութեանց հետ իրենց ձիրքերն ալ կը փոխեն Թրէնկ (Եւրոպացի նոր ազգեր) կ'ըլլան։

3. Այլ ամէն խառնեալ նկարագիր՝ պէտք չէ համարել վատմարացեալ։ Բնդհանաւակն ոմանք առաւել կազնուանան, եթէ երբեք ոմանք ստորնանան։ Այսպիսի զարգացում կերելի մանաւանդ եւրոպական արդի ազանց վրայ։ Որպէս ըսինք Հռովմէական բրտութիւն մեղմացաւ Յունական փափկութեամբ, և սա զօրացաւ նովաւ։ Եւ սոցա վերայ երբ բարբարոս սրտեր պատուաստեցան, յառաջ բերին արդի ազանց նշանաւոր գերազանցութիւնքը։ Որպէս վայրի ծառեր ու ծաղիկներ երբ իրենց տեսակի փափուկներէն պատուաստուին, կ'ըլլան առաւել ընտիր և ընտանի։ Քրիստոնէական Աստուածպաշտութիւնն մեծ առաւելութիւններ բերաւ Եւրոպացի կրօնապաշտից վերայ։ Ուստի կրնանք ալընկալել, թէ Եւրոպեան քրիստոնէութիւն որ արդ կը մտնէ ի խորս Ափրիկէի, անդ եւս պիտի յառաջ բերէ քրիստոնէական քաղաքավարութիւն։

Հապա Ազգաց կամ նկարագրի խառնակութենէ պէտք չէ երկնչիլ՝ իբրեւ հարկաւ ստորնացուցիչ ազդեցութենէ։ Մանաւանդ փափաքելի է որ ազնիւ ազգաց ազնիւ ձիրքեր խառնուին և ազդեն ստորին բարուց կամ անմշակ ազանց վերայ։ Այսպէս միշտ Հայ Ազգ լաւագոյնի եղեր է փափաքող և խառնակութենէ չէ վախցեր։ Այս միտմամբ ապաքէն համարուեր է զրացնի կամ նորութեան համակերպող, այլ այս համակերպութեամբ առաւել եւս շահեր է բան թէ կորուսեր։ Զոր օրինակ առաջինն է համարելի Ասիական ազանց մէջ, որ քրիստոնէութիւնն որդեգրեց առ նախնիս։

4. Կենդանաբանք մարդոց ոսկերտոյն — ամենատեսական՝ ամենէն ուշ փոխուած մասունքը — չափակցելով՝ կ'որոշեն ազգաց կերպարանն ու դիմագիծը։ Բժիշկներ ոմանց գործարաններուն և անոնց ախտից հետազօտութեամբ կը գտնեն հասարակութեանց յատկացեալ կեանքը։ Որպէս և բաղդատական լեզուաբանութիւն՝ ժողովրդոց լեզուի և բառից կազմութենէն կը հետեւցունէ ազգաց ծագումըն ու զարգացումը։ Աստուածաբանութեան կամ կրօնի պատմական ճիւղն ալ՝ ազգաց վարդապետութիւններէ կը գտնէ անոնց մտաւոր զարգացմունքը և խառնակութիւնները։ Ասոնք ամենեքին հաստատ հիման վերայ կը դնեն իրենց շինուածքը, որոց տեսութիւն այս օր գիտութեանց կարգն են բարձրացեալ։ Այս կարգէն է և ճանաչումն ազգաց նըկարագրի, որոյ մի բանի ընդհանրական հիմունքն յիշեցինք, ասոնց վերայ մի

քանի մասնաւորութիւններ յաւելուլ՝ բաւ է մեր նպատակին: Այն է մեր և մեր դրացի ազգեր ճանչնալ, և անոնց հետ օգտիւ ապրելու եղանակը գիտնալ, զգուշանալ մանուսանդ հայ Ազգիս անբընական ձկտումներէ և օտարօտի միտումներէ:

5. Արդ, կը համարինք թէ ազգի մը եւ ժողովրդեան բնանիշ կը գտնուի նկատելով շատ մը անհատից պէս պէս գործերը, զոր կատարեր են տարբեր պարագայից տակ և ընդ երկար: Այս է և սկզբունք որոշման անհատական բնածրից, որպէս ըստած է «Նկարագրի յատկութիւնը» խորագրեալ յօդուածի մէջ (ի Բիւրակն Թիւ 204): Առենք օրինակ Ազգն Հրէից, որոյ վաւերական պատմութիւնն է հանրածանօթ Ի Ս. Գիրս կը տեսնենք թէ ասոնք են ժողովուրդ դրացի ազգերէ առաւել ընտանեաւոր, կըրօնասէր և ազգասէր: Թողլով զայլ ձիրս այս ազգի, այս երեքին կերեւին անոնց դարաւոր կենաց մէջ և տարբեր պարագայից տակ: Այս երեքին յատկութիւնք կը կապեն գիրենք ամրապինդ ընդ միմեանս և անխառն ուրիշ ազգերէ: Յաւուրց անտի Աբրահամու երբ էին պանդուխտ ի Քանան, չէին խառնուեր նախանձելի դրացի ազգաց: Այսպէս եղաւ իբր երեք դար յԵգիպտոս, ապա ի Բաբելոն, նաև ուր որ ցրուած են գեթ ԺԹ. դարէ հետէ: Անոնց նշանաբանն եղած է «Թէ մոռացոյց զքեզ, Երուսաղէմ, մոռացի զիս աշ իմ»: Անոնց հետ իղած են մեծ Ազգեր — Եգիպտացիք և Բաբելացիք, Հրէից հետ ապրեր են նոր ազգեր, որ Հրէից եղած հրապոյրներէ շատ նուազ ազդեցութեան տակ այլ ազգաց հետ խառնուեցան խանգարեցան և փոխուեցան: Այս Հրէական տարբերութիւն,

ուրեմն, ի յայտ ածէ անոնց բնածիրքը զօրաւոր սիրոյն առ ընտանիս առ կրօն և առ Ազգն: Ո՛ր ժողովուրդ, ուրեմն, որ այսքան երկար և տարբեր պարագայից տակ անփոփոխ և մնայուն յատկութիւններ կ'ցուցնէ, այնոքիկ են համարելի իրենց սեպհական բնանիշք:

6. Այլ ազգած նկարագիրք ենթակայ են պատահական երեւոյթից կամ փոփոխութեանց, որք յառաջ կուգան մեծ և երկար ազդեցութենէ արտաքին ճընշման: Որպէս բեւեռացուցի տուին երբ դէպ յարեւելս դարձնենք կամ յարեւմուտս կոյս, բեւեռական սլաքը կ'ստանայ պատահական ինչ ճոճում. բայց քիչ վերջ կը հաստատուի՝ բեւեռային ուղղութեամբ: Այսպէս ալ երբ անհատից և ժողովրդեան պարագայից մէջ ըլլան մեծ փոփոխումներ, անոնց բնանիշք յայտ և յայն կը միտին, այլ իրենց իսկական հակամիտութեամբ քիչ վերջ դարձեալ իրենց նկարագիր կ'ցուցնեն, կամ երբ առաձգական թել մը պրկած ենք, կ'մնայ հակառակ իր միտման, իսկ (մանաւանդ ոչ շատ յետոյ) երբ պրկումը, ճնշումը վերցուի, կը դառնայ իր նախկին ձեւին: Այսպէս ալ երբ արտաքին ճնշումներ վերնան անհատի մը և ժողովրդեան վերայէ, անոնց ընդունած պատահական երեւոյթ տեղի կուտայ իրենց բնական ձրից:

Այսպէս կերելի Հրէից միտումն ի կուպաշտութիւն՝ յառուրց անտի ելիցն Եգիպտոսէ: Աստուած ի ձեռն իրենց մեծ օրէնադիր Մարգարէին Մովսիսի և անոր աստուածարեալ յաջորդաց, որպէս եւ ազդեցութեամբ բարեպաշտ արքայից և իշխանաց՝ կը դնէր զՀրէայս այնպիսի պարագայից տակ, որ չ'ունենան դիւրութիւն պաշտելոյ կուռքեր: Այլ երբ

նորա պատեհութիւն կը գտնէին, կռապաշտութեան կը դառնային: Ապա այս կռապաշտութեան միտումն էր Հրէից բընական, իսկ երբեմն չը պաշտել՝ էր պատահական երեւմունք, սակայն երբ ապրեցան Բաբելացւոց մէջ, այնպիսի փոփոխութիւն ընդունեցին իրենց հակամիտութեան, որ յետ գերութեան այլ ևս չեղան կռապաշտ, առ այն թէ և քաշուեցան ջանքերովն Անտիոքոսի: Այսպիսի հետազօտութեամբ ահա կրնանք որոշել ամէն ազգի ներքին՝ իսկական միտումն, ու արտաքին՝ պատահական երեւմունքը:

7. Այլ ի՞նչ օգուտ աշխարհի պրպրտմանէ, ինչ օգուտ կ'ըլլայ ազգաց նկարագիրը ճանչնալէ: — Անհատ անձինք ինչպէս որ պարտին ճանչնալ անհատից նկարագիր՝ ընդ որս գործ ունին, այսպէս և ազգի առաջնորդը և ժողովրդեան գործակատարը պէտք ունին լաւ ճանչնալու բնածիրքն ազգի և ժողովրդեան, ընդ որս ունին կատարելու գործեր: «Նկարագիր ճանչնալու օգուտներ» Յօդուածը (Բիւրական ի Թիւ 206)՝ որպէս կը թուէ, ծնողք եթէ չճանչնան իրենց զաւակաց նկարագիր՝ չեն կրնար զանոնք առաջնորդել զարգացման: Ընտանիք եթէ չորոշեն տնեցւոց և ազգականաց բնանիշ, չեն կրնար անոնց հետ սիրալիր ըլլալ: Գործի պետեր եթէ չը ճանչնան իրենց գործաւորաց ձիրք, չեն կրնար անոնց յարմար գործ յանձնել: Ասոնց պէս ալ պէտք ազգաց և առաջնորդը հասարակութեան եթէ չճանչնան ձիրքերն ազգին և հասարակութեան, որք են զաւկի պէս և նման ընտանեաց ու գործակատարի, չեն կրնար ասոնք ուղղել և զարգացունել: Չեն կրնար անոնց ձիրքերն ազնուացնել, չեն կրնար ապա, իրենց ստանձնած առաջնորդութեան

պարտիս կատարել: Եւ պիտի նմանին վարժապետի որ առանց աշակերտի չեզուէ իմանալու, անոր կուզէ նոր լեզուներ ուսուցանել:

Սիրելի է յուսալ թէ Բիւրակցաց պատուարժան ընթերցողներէ ոչ որ կ'ուզէ յանգէտ առնել քայլ մը իսկ, և այն յառաջնորդութեան անդ: Ոմանք այսպիսի պաշտօն ստանձնած են արդէն, բազումք ևս են ի պատրաստութեան ազգիս ի ծառայութիւն, հապա երբ իրենց տեսած ու գիտցածները դրութեան մը վերածեալ տեսնեն, զայն օգտակար պիտի գրտնեն: Եւ այլք իրենց առջին հետազօտութեան բացուած ասպարէզ պիտի տեսնեն: Եւ զի Հայ ենք, հայր ճանչնալ զանձինս ճանչնալ ըսել է: Եւ այնու զի հայու պարագայքը լաւագոյն գիտենք, գէթ կրնանք գիտել, հայո՞ւ նկարագիրն ի վեր հանել մեզ դիւրին կ'ըլլայ և օգտակար: Ուստի յաջորդ Յօդուածովք ունինք ի հանդէս ածել անոնց զխաւորները:

ՁԱԽԱՆԴԻՍ

Ա. Մ. ԻԳՆԱՏԻՍՈՍԻԱՆ

ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԻՒՆ

Ի ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆ

Ինչպէս արդէն յիշեցինք, երբ յամի Տեառն 651 ին Զրադաշտք կորուսին իրենց զօրութիւն, և մէկ մասերնին ընդունեց Մահմետականութիւնն, այլք որ զրադաշտական կրօնին մէջ կը մնային զիմեցին ի նահանգ Խորասան, լեռնային վայրեր, և անդ գրեթէ 5 տարի մնալէ յետոյ ստիպուեցան Թողլով ամեն ինչ գաղթել ի Հնդկաստան, ուր մինչեւ այս օր կը մնան: Իսկ սոցա մէկ մասն չ'հանգուրժելով գաղթականութեան դժուարութեանց որոշեցին դառնալ ի Շիրազ

ուստից գնացին յԵզտ, եւ բազում դժուարութեանց դիմադրելէ յետոյ մինչ այս օր կան ու կը շատնան առանց թողելու իրենց սովորութիւնքն և հին օրէնք: 1851 ին այս ցեղի զլիսահամարն եղած էր 150,044 հոգի ընդ ամենն, որոց մեծագոյն մասն իբր 110,544 հոգի ի Հնդկաստան, 31,500 ի Չինաստան և ի Ճափոն, և մնացեալք իբր 8,000 հոգի կը բնակէին ի Պարսկաստան: Սակայն այս ցեղի առողջապահական պայմանք մեծ աճում տուած են իրենց թուոյն, այնպէս որ այս վերջին 41 տարեաց միջոցին 300,000 էն աւելի եղած են կըսուի:

Ըսենք թէ 8,000 Ջրադաշտք կան Պարսկաստանու մէջ, սոցա մեծագոյն մասն կը բնակի Եզտի մէջ, մէկ մասն ի Քիրման, և գրեթէ միայն 300 հոգւոյ չափ ալ այս օր կը բնակին ի Դէհրան: Սորա կորուսած են իրենց մայրենի հին լեզուն, զի նոյն լեզուաւ գրեանք խիստ հազուագիւտ են, մանաւանդ ընդհանուր լեզուն նոր Պարսկերէնն եղած է: Սակայն այժմ արդի Պարսկերէնն իսկ կերպմը այլանդակ արտասանութեամբ կը խօսին, որ ոչ հին ոչ ալ նոր Պարսկերէն է, այլ իրենցմէ հնարուած այլանդակ լեզու մի է միայն խօսելու և ոչ թէ գրելու:

Պարսկաստանու ոչ մի կողմում վարժարան կամ կրակարան կրնային սորա ունենալ, իսկ վերջերս իրենց Հնդկաբնակ ցեղակիցք ջանալով և ամէն միջոց ձեռք առնելով յաջողեցան այնքան ազատութիւն մը ստանալ, որ ուր ուրեք Ջրադաշտք կը բնակին կարող եղան իրենց համար կրակատուն մը կառուցանել: Իսկ վարժարան ունենալու չ'յաջողեցան մինչեւ արդի Վեհ. Շահի զահակալութենէն քանի մը տարի ետք, որ գրեթէ ասկէ քա-

ւորդ դար յառաջ կրօնապետ մը, Մանուքայ անուամբ եկաւ ի Դէհրան ուր թէ վարժարան հաստատեց և թէ կը հովուէր այդ ցեղն, սակայն քիչ ատեն տեւելով խափանեցաւ վերականգնելու ոչ մի նշան մնալով ցարդ: Այժմ գրեթէ երկու տարի է որ Հնդկաբնակ հարուստ Ջրադաշտ ցեղապաշտպանք՝ երկու վարժարան հաստատած են մին Եզտի և մին Քերմանայ մէջ, սակայն տակաւին չունին այնպիսի ուսուցիչ որ կարենայ իրենց մայրենի լեզուն ուսուցանել, այլ նոր պարսկերէն և անգղիարէն լեզուներն կիսատ բրատ կուսանին: Ուսուցիչք մեծ ջանք ունին զլիսաւորապէս կրօնական ծեսերնին և սովորութիւններնին ձեռքէ չ'հանելու:

Եզտի մէջ ունին բազում կրակարաններ, իսկ Քիրմանայ մէջ միայն մէկ հատ ունին ուր տարին անգամ մը կը հաւագուին: Կրակարան կամ աղօթատեղի ըսուածն կը բաղկանայ մի մեծ սրահից և մի ներքնասենեակից, ուր կայ կրակարանն: Այս կրակարան գրեթէ մէկ մեծր բարձրութեամբ փոքրիկ և բացօգէտ վառարան մ'է, ուր անընդհատ կրակ կը վառի, և այս սենեակն ոչ որ արտօնութիւն ունի մտնել և կրակի նայիլ, բաց ի իրենց քահանայէն որ կ'անուանի Տաշդաշ, որ օրը քանի մը անգամ ներս մտնելով տեսակ մը Հնդկաստանու անուշահոտ փայտ կը նետէ, կրակը նորոգելու և աղօթք մը արտասանելով դուրս կ'եկնէ ու դուռը կը կղպէ: Այսպէս կը շարունակէ մինչեւ ընդհանուր ժողովման ատեն որ տարին անգամ մը տեղի կ'ունենայ և կը կոչուի գօհէնկաւ:

Այս օրն սոցա համար թէ տօն է, և թէ օր հանգստեան: Նախ բոլոր հասարակութիւնն կը հաւագին այն անշուք սրահին մէջ աղբատ և հարուստ, մեծ և

փոքր անխտիր, երկրագործք և պարտի-
զատէրք պարտին իւրաքանչիւրն իւր մը-
շակած պտղին մի մասն դրկել այդ աղօ-
թարան: Հովիւք կամ հօտատէրք ոչխար
մը, ոմանք հաց, ոմանք ցորեն, ոմանք
տեսակ տեսակ հունտեր և մրգեղէն,
այսպէս մրգեղէնք և հացեր կը զետեղուին
Տաւրաշին առջեւ բեմին վրայ, և ոչ-
խարներն ալ մորթուելով տեսակ տեսակ
կերակուրներ կը պատրաստեն և կը պնեն
Տաւրաշին առջեւ որ կ'ըլլայ ճոխ սե-
ղան մը: Երբ ամէն այս պատրաստու-
թիւնք եղած են, Տաւրաշն դուրս կու-
գայ ներքնասենեակէն պղնձեայ բուրձա-
մը ի ձեռին ունենալով յի կրակով որոյ
ներկայութեան բոլոր ժողովուրդն յտն-
կայս կ'սկսին միաձայն մի քանի բառ ար-
տասանել: Ապա Տաւրաշն կը նստի իւր
տեղ, և ժողովուրդն դէպ յարեւելս
յտանկայս կ'սկսին միաբերան աղօթել հին
լեզուաւ զոր ոչ իրենք կը հասկնան ոչ
ալ Տաւրաշն: Երբ կ'սկսի աղօթքն, աչ
ձեռքովսին կ'սկսին հագած երկար կա-
պաներնուն կոճակները քակել յայնժամ
կը տեսնուի երկուքական շապիկ, վրայի
շապիկներն վեր առնելով ներքեւինը կը
տեսնուի որ թեւեր չ'ունի և միայն մէկ
կտորէ կարուած է և այս շապիկ կը
կոչուի Սեւորէհ, այսինքն պատանք որ
կը տրուի ասոնց երբ 14 տարեկան կ'ըլ-
լան, և այն նպատակաւ կը տրուի, որ
եթէ երբեք օտար քաղաքում մեռնին և
Տաւրաշ չ'հասնի պատանքելու, ար-
դէն այս օժեալ Սեւորէհն վրան ունե-
նալով կրնան թողել զմեռեալն: Վերջա-
պէս այս շապիկն վրայ կը տեսնուի
իբր գօտի պատատեալ զրեթէ երկուք-
ուկէս մեծր երկայնութեամբ կը ժա-
պաւեն մը, հիւսուած 72 բրդեայ թե-
լերէ ի նշան իրենց հաւատացած գերա-

գոյն էակի 72 անուան: Այն կը ժա-
պաւենին մի կողմն քիչ մը թանձր գոյնով
պատրաստուած է ի յիշատակ դժողքին,
և միւս կողմը առաւել պայծառ գոյնով
ի նշան արքայութեան երջանիկ օրերու:
Երբ վրայի շապիկն վեր առնելով այս
ժապաւենին առջի կապը կը բացուի, ա-
ռաջին աղօթքը որ կ'ըսեն իրենց դաւա-
նանքն է, այսպէս չորս խորհրդաւոր
աղօթից արտասանութեամբ գօտին բոլո-
րովին կարճկուի մէջքերնէն, ապա ձեռ-
քերնին բռնած երկար աղօթք մ'ալ կար-
տասանեն, ապա համբուրելով ժապաւենն
դարձեալ մէջքերնին կը կապեն նոյն կեր-
պով որ քակած էին: Երբ այս արարո-
ղութիւն կը վերջանայ որ քառասուն
վայրկեանի չափ կը տեւէ, կոճկելով եր-
կայն կապանին իւրաքանչիւրն անկիւն
մը կը քաշուի և տարբեր ուղղութեամբ
նստելով կ'սկսին աղօթել առանց իրարու
երես նայելու և ըսածնին հասկնալու:
Մի և նոյն ատեն Տաւրաշն ևս տարբեր
ուղղութեամբ և բարձր ձայնով կ'օրհնէ
առջեւը դրուած ուտեստներն, և իւր
ձեռամբ մեծ ափսէից մէջ զետեղելով և
վերջին օրհնութիւն մը տալով կ'արտօնէ
զպաշտօնեայն որ բաշխէ ամենուն: Յայն-
ժամ տեսարանը կը փոխուի կրօնականէն
խնճոյքի մը, զի հասարակութիւնն առանց
խտրութեան հասակի, վիճակի, հարըս-
տութեան կամ դրից, մէկ սեղանի վրայ
կը ճաշեն պոռալով կանչելով և լն, կու-
տեն կը-խմեն, կ'օրհնեն իրենց այս նու-
իրական օրն որ օտարականի մը առջեւ
միայն ծաղրալի խնճոյք մը կրնայ ներ-
կայել: Սակայն ինչպէս Տաւրաշի խօ-
սակցութենէն կը տեսնէի, միջոց մը կը
համարուէր այս խնճոյք հասարակութիւ-
նըն հաւասարութեան և եղբայրութեան
հարկին առկա բերելու:

(Շարունակելի)

Դեմրան

ՍՈՎԵՏ ՔԵՆՈՓԵԱՆՑ

Ե Ր Գ

ԾՆՆԳԵԱՆ ՓՐԿՁԻՆ

Ծափ զարկ, աշխարհ, ցնծան այսօր,
Ցնծան և յաւիտեան.

Քանզի ծնաւ Արքայն հօր,
Իշխանն խաղաղութեան:

Ել, ո՛վ երկիր, ահա կուգայ
Ազգաց յոյժ Յանկալին,
Տուէք, արև ու լուսնկա,
Ողջոյն էմմանուէլին:

Թող Սիօնի որդիք բերկրին,
Հնչեն փող Յորէլեան.
Օծեալ անմահ Թագաւորին
Երգեն երգ գովութեան:

Թող Յորդանան, ափեր իւր գով
Կազմեն պար ու ծափօր.
Եւ Դալիլեան գողայ պերճ ծով,
Խայտան Հերմօն, Թափօր:

Ել, Յուդայի բեկեալ աղջիկ,
Ծաղկած են դաշտ արօտ.
Գլխուդ պսակ վարդէ փնջիկ,
Ճակտիդ կապէ նարօտ:

Ո՛հ, Սարօնի փթթի ծաղիկ,
Հովտաց անբիծ շուշան.
Բեթլեհէմի փայլուն աստղիկ
Շողայ նորանշան,

Քեզ աւետիս, Սելով եկաւ,
Հռչակէ Տէր զնա.

Քնար, շիփոր ու գոռ Թմիկաւ
Գոչէ միշտ ովսաննա:

Կ. Պոլիս

Ա. Կ. Պ.

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՈՐԲԱՆՈՅ Ի ՊՐՈՒՍԱ

ՀԱՆԳՍՆԱԿՈՒԹԻՒՆ ՓԵՏՐՈՒԱՐ ԱՍՍՈՑ

Ա.ՄԱՆՈՐԻ ԵՒ ԱՅԼ ՆՈՒԷՐԲ

Բարեգութ Տեարք և Ազնուասիրտ
Տիկնայք:

Համագումար Յունուարի 1273 զրուշ.
Արժ. Պատ. Քրօֆօրտ 108. Տիկ. Քրօ-
ֆօրտ 108. Տրիլլաւ և Լէսլի Քրօֆօրտ
10, Ստեփան 5, Տիկ. Թ. Պարոնեան 5,
Թ. Տէրիճեան 20, Մ. Էլման 40, Ա.
Ճէօզէրեան 18, Ս. Մեծատուրեան 20,
Օր. Մ. Ռաֆայէլեան 20, Բ. Քարահան-
եան 20, Քալաֆ Պօղոս 10, Ն. Սէբէթ-
եան 30, Դերձակ Յովակիմ 5, Ա. Ֆիլի-
պէլեան 27, Պ. Եզէկիէլեան 15, Բ. Չէօզ-
րէեան 40: Համագումար Պրուսայէն
2794 զրուշ:

Խուլլու 108, Մարգարան 45. Պիլիզ
Արժ. Պատ. Ա. Գարրիէլեան 20, Արժ.
Պատ. Նաբ 20, Բոյրեր 15, Մաունթ-
Հօլիօքէն 35, Ա. Կակոսեան, Տօք. Ե-
ղիա, Ա. Պաղտատարեան, Ս. Քարահատ-
եան, Չուհաճեան, Ա. Կաշեգորժեան, Ս.
Կակէ, Ա. Թաճտինեան 5 ական: Ս. Ք.
Պ. 48: Զմիւռնիա Միս Նէլի 80: Պօլիս
Տիկ. Ս. Իւթիւճեան 20: Օրք. Իւթիւճի-
եան 10. Արժ. Պատ. Ասատուրեանի ձե-
ռարմբ Ա. Ասատուրեան 20, Տիկ. Մ.
Միրիքէլամեան 20. Օր. Վ. Յակոբեան
15, Կ. Սինանեան 2. Օր. Ա. Սարեան
20, Գ. Պաղտատլեան 20 հատ «Բանալի
Անգլ. լեզուի». Գ. Ս. Գալիթիէլեան 5.
Թ. Մինասեանի ձեռարմբ 60: Նիկոմիդիա
Ս. Մ. Պօտուրեան 120, Յ. Մ. Մօմճեան
20, Գ. Կիրակոսեան 10: Ամերիկայ Ե.
Ն. 240: Աստղագար Արժ. Պատ. Ա. Պուզ-
տանեան նուէր Կաղանդի 108, Ծննդեան
նուէր 108, Իւր դստեր Զապէլի Տերրորդ-
ժննդեանը նուէրն 108: Սրանօգ 195 և
մեղր: Պարսիկակ Արժ. Պատ. Չէյմարս
54. Միս Բաուրս 54: Քօնիա Յ. Դանի-
էլեան 90. Ս. Կիւրիւնեան 5: Միխաշիճ
Գ. Յ. և Մ. Սալմասլեան 20 ական, Ս.
Վարդանեան 20, Խ. Էլման 20, Գ.

Գաթըրճեան 15, Ս. Կիւլմէդեան, Թ. Քէնտիկեան, Քօնսթանթին, իս, Յակոբեան, Ս. Մրրիկեան, Մ. Տափուտեան 5 ական: Պ. Գ. 90: Պ. 2. 60: Համագումար այլ տեղեաց, 1,992 զրշ:

Ջերմագին շնորհակալութիւն թէ՛ մեծարոյ նուիրատուաց և թէ՛ գնուէրս հաւաքողաց: Ուրախ եմք որ ձմեռն անցնելով ճանապարհք բացուելու վրայ են և գաւառներէն սկսան նուիրաց կաթիլներն ի մի վայր հաւաքիլ: Յոյս մեծ ունիմք ի Տէր որ իւրաքանչիւր անհատ որ ընթեռնու նուիրատուաց հետգհետէ հըրատարակեալ ցանկն՝ պիտի ի վերջոյ որոշէ մասնակցիլ կերպիւ իւրք այս բարենպաստակ ու աստուածահաճոյ գործոյն:

ՊՐԱՍԱ

Գ. Պ.

Ք Ա Ղ Ա Ք Ա Կ Ա Ն

ՃԱՌ ՎԻԼԶԷԼՍ ԿՍՅՍԵՐ

Մօտերս Պրանտէպուրիի նահանգային ժողովոյ ատենապետին կողմէ տրուած հացկերոյթի մը մէջ, Վիլհէլմ կայսր շնորհակալութիւն յայտնեց դէպ իրեն և դէպի Ռայխստակն ցոյց տրուած հաւատարմութեան, անձնուիրութեան և վստահութեան զգացմանց համար, որք թէ՛ իրեն և թէ իւր խորհրդականաց համար վարձատրութեանց գեղեցկագոյնն են: Իւր մեծ հօր պէս, ինքն ևս անխախտ հաւատք ունի Աստուծոյ կողմէ իրեն աւանդուած ըլլալուն զիւր պաշտօն: Կը փափաքի գիշեր և ցերեկ աշխատիլ իւր ժողովրդեան բարօրութեան համար: Գիտէ սակայն որ երբեք պիտի չ'յաջողի հաւասարապէս երջանկացնել ընդհանրութեան բոլոր հատուածներն ի միասին: Բայց կը յուսայ հաստատել այնպիսի վիճակ մը որով գոհ ըլլալ կարենան ամեն անոնք որ կամք ունին գոհ ըլլալու: Անկեղծապէս կը փափաքի որ ամեն պարկեշտ գերմանք յայսմ մասին օգնեն իրեն, և կը յուսա որ այսպիսեալ Գերմանիա ներքուստ պիտի ամ-

րապնդի և արտաքուստ ակնածելի պիտի լինի: Այն ատեն պիտի կարենայ ըսել լրջօրէն թէ Գերմանք կերկնջին Աստուծմէ, և երկրիս վրայ ոչ ուրիշ մէկէ քը կ'երկնջին:

— Վերջերս երկրագործական համաժողովոյ գումարում մը տեղի ունեցաւ ի Պերլին, յորում պահպանողական կուսակցութիւնն նոր ոյժ մը ստացած կը համարուի: Երկրագործք, այսինքն՝ ագարակատեարք և արտեր բանեցնող մեծ կալուածատեարք, ի պաշտպանումն ընդդէմ օտար հողային բերքերու՝ մաքսապաշտ դրութիւն պահանջեցին: Եւ յայտնի է թէ պահպանողական կուսակցութիւնն եւս միշտ այս դրութեան կողմնակից է: Սոյն համաժողովոյ մէջ գովեստիւք յիշուեցաւ Պիլմարք իշխանի անունն, որ օտարամուտ արմտեաց վրայ ծանր մաքսեր դրած էր, և ինքն ևս մեծ ագարակատէր մը ըլլալով, գիտցած էր ագարակատէրերն իրեն երախտապարտ թողուլ: Մինչ հողագործք իրենց մէջ խորհրդարանական կազմակերպութիւն մը հաստատելով կը յուսան իրենց չահերը պաշտպանել, Ռայխսթակի պահպանողական պետերն ալ ուրախ են որ այս երկրագործական համաժողով առաւել ևս կը զօրացնէ իւրեանց դիրքն: Սոյն պարագայից մէջ, կայսրն իւր համակրութեան նոր ապացոյցը տալով Քափրիվի նախարարապետին, նաև մաքսային խընդրոյ մէջ անոր բռնած ընթացքին նկատմամբ իւր համամտութիւնն յայտնած եղաւ:

— Ուաշինկթըն: Ըստ Լատ. ամսոյս չորսին Մր. Քլիվլէնտ երբ Նիւ-Եօրք մըտաւ, եռանդագին ընդունելութիւն գըտաւ ժողովուրդէն: Նոյն օր միջօրէի ատեն նախագահական երդումն ընելով ստանձնեց իւր քառամեայ պաշտօն, և առ խորհրդարան պատգամադիր մ'ուղղեց յորում դրամական շրջաբերութիւնն կանոնաւոր և տեւական վիճակի մէջ գնելու պէտքը կը յայտնէ: Ըսած է թէ ընտրողաց վճիռն ուղղեալ էր արգելիչ

դրութեանց դէմ, պէտք է իմաստութեամբ և առանց կուսակցական միտմանց վերաքննել մաքսային սահմանները:

Նոր Նախագահն արդէն ընտրած և անուանած էր զիւր նախարարութիւն: Մր. Ոսլտըր կրէշէմ Ելմտական նախարար՝ Մր. Ճոն Քարլտյլ Պատերազմական՝ Մր. Տանիէլ Լամոնդ Մովային՝ Մր. Հէրպերդ Ներքին գործոց՝ Լէն: Կըսուի թէ մաքսային խնդրոյն մէջ Մր. Մաք Քինլի օրէնքին մեղմացման պիտի աշխատի, և իւր առաջին գործերէն մին պիտի ըլլայ Գերմանիոյ հետ բանակցութեան մըտնել առեւտրական դաշնագրոյ մը կնքման համար, որով ճամբայ պիտի բացուի առեւտրական ուրիշ դաշնագրերու:

Օտար երկրացի Ամերիկեան դեսպանք ըստ սովորութեան արդէն զրկած են իւրեանց հրաժարական, բայց դեռ կը շարունակեն իւրեանց պաշտօն մինչեւ որ նոր Նախագահին կողմէ կարգեալ դեսպանք երթան յաջորդել իրենց տեղ:

Կըսուի թէ նախորդ Նախագահն՝ Ջորալար Հարիսըն առ այժմ դատախօսութիւն մ'ստանձնած է Քալիֆորնիոյ Սթէնֆորտ Համալսարանին մէջ, ուր պիտի դատախօսէ Սահմանադրական օրինաց վրայ, պարագ կամ անգործ չ'մնալու համար:

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Անցեալ Կիրակի օր Փետր. 21, Վեհ. Սուլթանի ծննդեան 52րդ տարեդարձն տօնուեցաւ ի Մայրաքաղաքիս ամենայն շքեղութեամբ և հրճուանօք, որպէս վաղէ է նորին Օգոստոսիաութեան պէս հպատակասէր Կայսեր մը ծննդեան տարեդարձին:

Նոյն գիշեր Մայրաքաղաքիս ամեն կողմը եղած լուսավառութիւնք, հրախաղութիւնք արդարեւ սքանչելի էին:

Գաւառներէն եկած հեռագիրք եւս ծանուցին թէ ինչպէս ի Մայրաքաղաքիս նոյնպէս ամեն տեղ հանդէսներ կատար-

ուած և բարեմաղթութիւնք եղած են Վասն կենաց Ն. Կայսերական Վեհափառութեան հանդերձ շքեղ լուսավառութեամբ:

Սոյն առթիւ ազատ արձակուեցան 47 բանտարկեալք, որք իրենց պատժոյն 2/3 մասն աւարտած են, նոյնը եղած է գաւառաց մէջ եւս:

Կայսերական Իրատէի մը համաձայն՝ նոյն օր տեղի ունեցան Կրթական Նախարարութեան, Երկրագործական Դրամատան և Եէնի Ճամիի Թղթատարական Նորակառոյց փառաւոր շէնքերուն բացումը պատշաճ արարողութեամբ: Նոյնպէս արքունի նաւարանին մէջ տեղի ունեցաւ՝ Վեհ. Սուլթանին յատուկ Թեյիֆիյե զբօսանաւուն ի ծով իջնումն հանդէսն: Այդ զբօսանաւ 450 ձիու ոյժ ունեցող մեքենայ մը ունի և ժամը 14 մըն արագութիւն: Երկայնութիւնն է 95 սոք:

ԵՐԿՐԱՇԱՐԺՈՒԹԻՒՆՔ

Մինչ ի Զանթա տեղի ունեցած երկրաշարժութեանց վրայ կը ցաւէինք որ տակաւին կը շարունակուին մերթ սաստիկ և մերթ մեղմ, ահա վերջերս Մալաթիոյ, Հիւսնի-Մանսուրի, Հալէպի, Եդեսիոյ և Մարաշի կողմերէն եւս նոյն օրինակ արկածից լուրեր կը հաղորդուին:

Մալաթիոյ մէջ քառասուն և ութ ժամու միջոցին քանիցս երկրաշարժի սաստիկ ցնցմունք գգացուած, քանի մը շէնքեր ամբողջովին փլած ուրիշներ ալ մասամբ փլած և վնասուած են: Ամբողջովին փլածներու մէջ կը գտնուին Հաւմ. Հայոց Եկեղեցին, Առաջնորդարանն և վարժարանը: Թէ՛ Մալաթիոյ և թէ՛ չրջակայ գիւղերու մէջ մարդու և անասնոց կորուստք բազմաթիւ են: Վնասեալ ժողովուրդք վրաններու ներքեւ պատապարտած են:

Յիշեալ միւս տեղեաց մէջ ալ տուներ և այլ շէնքեր փլչելով՝ փլատակաց ներքեւէն մարդիկ հանուեր են մեռեալ և թէ՛ վիրաւորեալ վիճակի մէջ:

Վեհ. Սուլթանն իմանալով սոյն ցաւալի արկածն, իւր հայրախնամ հոգա-

ծուծեամբ հրամայած է փութով հոգալ արկածելոց ամեն պէտքերը, միանգամայն իւր անձնական գանձէն գումար մը շնորհելով, հրամայած է նաեւ որ ազքատ հիւանդաց օգնելու համար կազմեալ Յանձնաժողովէն 500 ոսկի տրուի ի նըպաստ արկածելոց: Այդ դրամ Օսմ. Պանքայի կողմէ ղրկուած ըլլալով, սկըսուած է բաշխուիլ: Արկածեալք վրաններու տակ պատսպարուած են և ամեն օր իրենց պէտքերն կը հոգացունին: Դատական պաշտօնեայք ինչպէս և բանտարկեալք զօրանոցը փոխադրուած են: Թեթեւ յանցանաց համար բանտարկեալք ումանք առ ժամեայ կերպիւ ազատ արձակուած են, և վիրաւորեալք կը դարմանուին:

— Կայսերական իրատէ մը հրամայած է որ կուսակալք, կառավարիչք, գայմագամք և միւտիք ամեն տարի իրենց գործառնութեանց մէկ ամիսփութ մը պարունակող վիճակագրութիւն մը պատրաստելով յղեն Պետական խորհրդոյ մէջ կազմեալ Յանձնաժողովին: Քանի մը գաւառներ արդէն ձեռնարկեր են այդ կարգի վիճակագրութեանց պատրաստութեան:

— Մէրսինէն լուր տրուած է թէ, վերջին յորդանոս անձրեւներու և փոթորկաց պահուն պատահած վնասներն 50,000 ոսկեոյ չափ կը հաշուին: Իբր ութն խոշոր նաւեր ցամաքն ինկեր, բազմաթիւ փոքր նաւեր ընկղմեր և քանի մը նաւավարներ խղրուեր են: Ծովեզերքը գլտնուած քարափունք: բոլորն փնասուեր են և նաւամատոյցներէն ո՛չ մին մնացեր է:

— Կրէտէի գաւառական թերթը կը գրէ թէ ձմրան սաստկութենէն Քիսամօ գաւառակին մէջ բազմաթիւ ձիթենիներ և այլ ծառեր արմատախիլ եղեր և շատ ոչխարներ կորնչեր են: Արքաւուխօրի և Նէֆլիի շրջակայքը բազմաթիւ ոչխարներ և այծեր հեղեղներու մէջ խղրուեր են: Տան մը վրայ կայծակ իջնելով կին մը կայծակնահար եղեր և փոքր տղեկ մը ծանրապէս վիրաւորուեր է:

— Առողջապահական ժողովոյ կողմէ ուղերձ մը պատրաստուած և մատուցուած

է ի Կայս. պալատ, յորում շնորհակալութիւն և երախտագիտութիւն կը յայտնուի վեհ. Սուլթանի այն հոգածութեան՝ որով հովու և ցամաքի վրայ առողջապահական ամեն միջոցներ ի գործ դնել տալով՝ հրնտախտի ընթացքը կասեցուց: Ինչպէս յայտնի է հետախտն անցեալ տարի Հընդկաստանէ ու Աֆղանիստանէ սկսելով, Պարսկաստան և Ռուսիա անցած և ամբողջ Եւրոպիոյ մէջ տարածուելէ յետոյ մինչեւ Ամերիկա գնաց: Թուրքիոյ մէջ ևս միայն Կարնոյ, Տրապիզոնի ու Վանայ նահանգներուն մէջ ճարակուեցաւ, Սահայն շնորհիւ վեհ. Սուլթանի հայրախնամ հոգածութեամբ ձեռք առնուած միջոցներուն՝ միւս նահանգներն զերծ մնացին այդ աղէտալի համաճարակէն: Սոյն ուղերձ մատուցուած է յոտս կայսերական գահոյից:

— Ելմտական և Հանրագումար շինութեաց նախարարութիւններուն միջեւ բանակցութիւնք կը կատարուին որոշելու համար այն նահանգն, որոյ տասանորդի տրոց հասոյթէն պիտի վճարուի՝ Գաղատիայէն ի Կեսարիա և Էսսիի շէնիքէն ի Կուտիս շինուելիք երկաթուղոյ գծերուն իւրաքանչիւր քիլօմէթրին յատուկ ապահովութեան գումարը:

— Այս չարաթ օր Մայրաքաղաքիս նահանգախոտը ժամանեց Բրեկս Պիզմարֆ անուն շոգենաւն, յորում կը գտնուին 400 էն աւելի Անգղիացի, Գերմանացի ու Ամերիկացի զբօսաշրջիկներ:

— Եէնի-Ճամիի նորակառոյց թղթատարատունն սկսած է նամակներ և այլն ընդունիլ:

— Զմիւռնիոյ երեւելիներէն Հաճի Մուսթաֆա աղա յանձն առած է մատակարարել Կ. Պոլսոյ քարափանց ընկերութեան համար պէտք եղած քարերը և այդ նպատակաւ պայմանագրութիւն մը կընքուած է յանձնառուին և ընկերութեան միջեւ: Հաճի Մուսթաֆա աղա Զմիւռնիոյ երեւելիներէն պատուաւոր անձնաւորութիւն մ'է, և իրեն սեպհական քարահանքէն հանուած քարերն իրենց տոկունութեան համար ճարտարապետաց

կողմէ ամեն տեղ գնահատուած են:

Կնքեալ պայմանագրութեան համաձայն, Մուսթաֆա աղա Զմիւռնիոյ Կէօզթէրէ անուն տեղն իւր ունեցած քարահանքէն կոփուած քար պիտի տայ ընկերութեան որչափ որ պէտք ըլլայ, իւրաքանչիւր խորանարդ մէթրը 42.62 Ֆըրանքի, այսինքն 200 ղրուշէ աւելի: Մուսթաֆա աղա այս քարերը իւր ծախիւք կոփել տալէ յետոյ մայրաքաղաքս պիտի ղրկէ և պիտի յանձնէ ընկերութեան ցոյց տուած տեղը: Ընկերութիւնը իւրաքանչիւր տառայ տասնին (Ն. Տ.) որոշեալ գնոյն համաձայն պիտի վճարէ ղրկուած քարերու փոխարժէքը: Ընկերութիւնն իրեն պէտք եղած քարերն հանելու եւ պատրաստելու համար երեք ամիս առաջ իմաց պիտի տայ յանձնուին: Մուսթաֆա աղա այդ քարերը պիտի փոխադրէ Կուրճի ընկերութեան և այլ շոգենաւերով:

— Բաղէչի նահանգին մէջ Կարնոյ և Վանայ մեծ ճամբայներուն վրայ գտնուած Ախլաթ գիւղի շրջակայ եիւք գիւղի մէջ ու Խո-կիտ անուն տեղւոյն վրայ երկու պահականոցներ պիտի շինուին, որոց իւրաքանչիւրին մէջ պիտի գտնուին տասնական հեծեալ ոստիկան-զինուորներ և մէկ մէկ սպայ:

— Արքունի ֆողերանոցին մէջ կոխուած երկուքնոցներու պատրաստութիւնն աւարտած է: Աղոնց գումարը կը հասնի երկու հարիւր հազար ոսկւոյ: Ժամանակ մը յետոյ նոյն քանակութեամբ մասնաբաժնիներ եւս պիտի պատրաստուին:

— Անգղիոյ դեսպան Սըր Բլար Ֆօրտ չարաթ իրիկուն պատիւ ունեցաւ Վեհ. Սուլթանէն մասնաւոր ունկնդրութեան ընդունուելու:

— Գերմանիոյ դեսպան Իշխան Ռատովին կիրակի պատիւ ունեցաւ Վեհ. Սուլթանէն մասնաւոր ունկնդրութեան ընդունուելու:

ԱԶԴՔ

Հայ Աւետ. Եկեղեցեաց Բիւթանիոյ Նահանգային Ժողովն ըստ իւր Գործադիր Ժողովոյ որոշման, պիտի գումարի ի Կ. Պոլիս, (Ն. Տ.) յառաջիկայ Մայիս 31ին, Զորեքշարթի օր:

Կը հրաւիրուին Արթ. Հովիւք և Նուիրակք Եկեղեցեաց, ձեռնադրեալ Աւետարանիչք և արտօնացեալ Քարոզիչք որ են օրինաւոր անդամ յիշեալ Նահանգային Ժողովոյ:

Ուստի կը խնդրուի բոլոր Պատուարժան Պաշտօնեայիներէ և Նուիրակներէ որ Զանան ներկայ գտնուիլ ճիշդ որոշեալ ժամանակին:

Կ. Պոլիս, 7 Մարտ 1893

Քարոզար

Ա. Կ. ԱՍՏՈՒՐԵԱՆ

Ա. Մ. Ժամկոչեան, Ալեքի, վաճառականական նպատակաւ հաստատուած ըլլալով ի Մանչեսթր, պատիւ ունի ծանուցանել իր համօրէն բարեկամաց իր հասցէն որ է հետեւեալն:

A. M. Jamgochian

6 Brown St.

(England)

Manchester.

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԿԷՕԹԷ

ՎԷՐԹԷՐ

Թարգմանեց Մ. Մամուրեան

Տպագրութիւն Ն. Կ. Պէրպէրեան

Գին 3 ղրշ:

Պատկեր աշխարհիկ գրականութեան, Ա. հատորը վայելչապէս կազմուած կը ծախուի ամէն գրաւաճառաց քով: Կեդրոնաւորին է Պաղտատեան գրատունը, Սուլթան Համամ, Թիւ 14: Գին $\frac{3}{4}$ ՄէճիՏ

Տէր եւ Խմբագիր

Հ. ՍՏԵՓԱՆ Խ. ԻԻԹԻԻՃԵԱՆ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Գ. ՊԱՂՏԱՆԵԱՆ

Սուլթան Համամ փողոց, քիւ 14